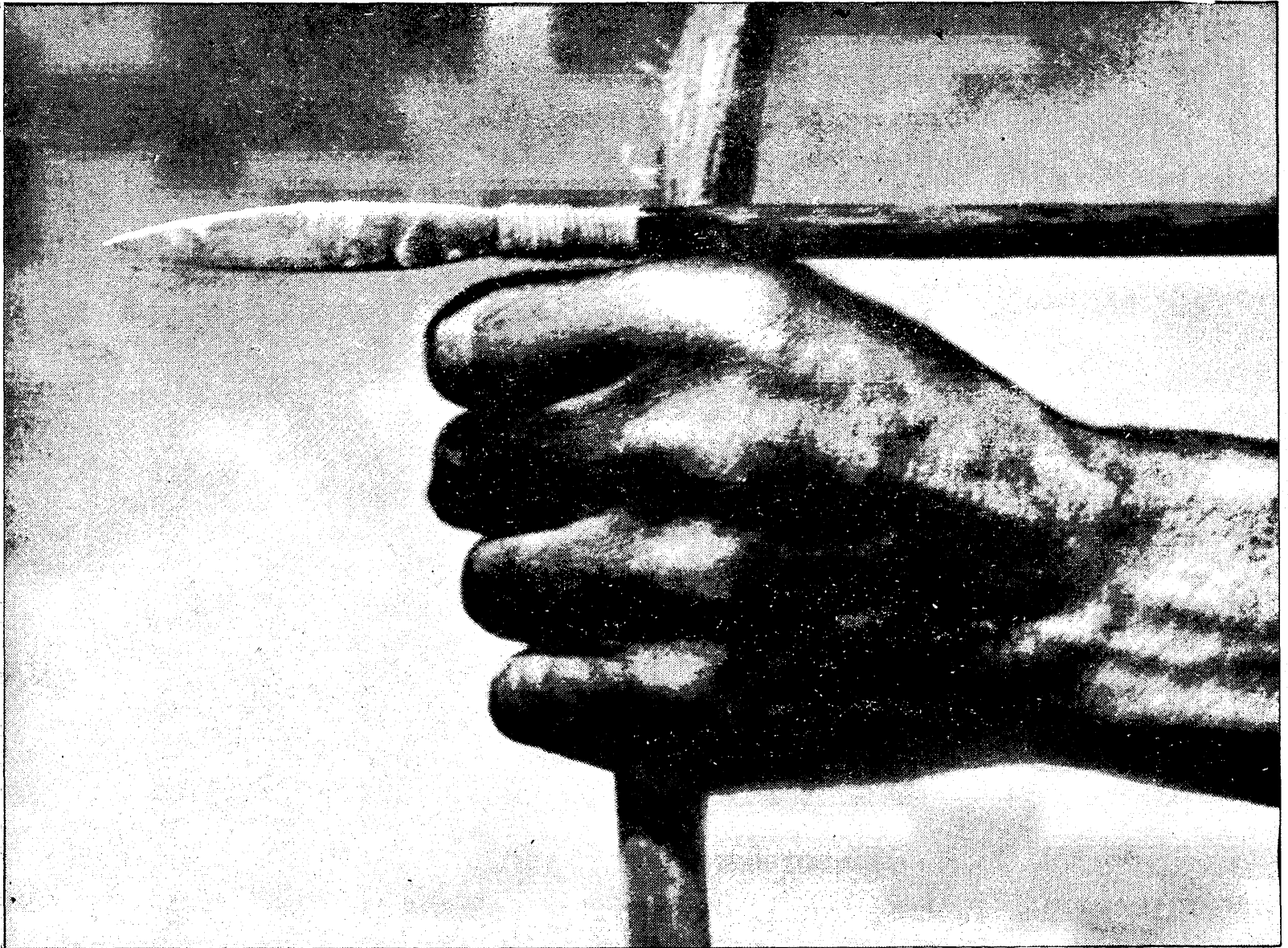

OLION

SISU: *Aug. Luiga:* Päästjad. — *G. N.:* Miljonjõul liikugem. — *Al. Saarna:* Rikka laul vaesusest. — *V. Kaljumäe:* Päälinna idüll. — *End. Loide:* Mõtteid meie kirjanduse teedest. — *John Lean:* Natüürmort. Naine. — *Ernst Krusten:* Hõberebane. — *Ott Kangilaski:* Akna kaudu. — *Justa Kurfeldt:* Veel eestlaste lantsulisest loomevõimest. Kuidas lõpeb? *Joseph Delteil:* „Viis meelt“. — *José Ortega y Gasset:* Mehe kaitsekõne naistele. — Naiste töid. — 7-dalt ülerikklikult maanaiste päevalt. — *Ervin Uibo:* Vaikne südamelaul. Küläjutt. — Uudse ootel (Haanja-mehe leib. — *G. N.:* Asjamees tellinguil (Me kriitika allamägekäik). — *Hil'da Rätsepa* mälalinguid. — —*de:* Eesti naiskunstnik Ameerikas. — *H. H.:* Raamatu-aasta mõistatus. — Ernst Peterson 70-aastane. — *End. Kull:* Tüüru' õuskolmnurgast. — *Bernh. Linask:* Üle kaha haa. — *Lydia Nirk:* Natüürmort. — „Teine kirjamees Tammsaare talust“. — *Ilmar Sikemäe:* Noor tarm. — *Tõeleid Heljuvee-Roosiorg* selektab: Kui hää on olla 35. — *Al. Peterson:* Suur katk Tallinnas. — *Ha-Ve:* Võrdlev keeleteadus.

HIND 35 SENTI

NR 13

JUULI

1935

Tallinn a. 1804. Karja, Vene ja Viru tän.

SUUR KATK TALLINNAS

KUI tänava kevadel Tallinnas puhkes tüüfus, levis linnas võrdlemisi suur paanika. Surm kollitas ja inimesed kartsid, puhus ju ajakirjandus omalt poolt ka asja suuremaks, kui ta oli. Igatahes üsna tühine oli see tüüfuselaine võrreldes sellega, mis meie päälinn minevikus korduvalt on pidanud läbi kannatama. Baltimere rannik on peaaegu alati olnud sõdade tallermaaks. Ja kus möllab sõda, sinna siginevad ka igasugused taudid. Kolledamaid taude — katk — rüüstas minevikus sageli meie maad ja viis tuhandeid inimesi enneaegselt hauda, ei mõistnud ju toleaeagsed inimesed end peaaegu sugugi kaitsta taudide vastu. Sellepärast levisid nakkushaigused kohutavalt. Alljärgnev heidab valgust aegadele, mil Tallinnat ja selle ümbrust laastas õudselt katk ja tappis peaaegu kõik linna elanikud.

Katk on Tallinnat ja praeguse Eesti maa-alasid laastanud korduvalt. Mõnikord oli taud pehmema iseloomuga, teinekord surmas igähe, kes haigestus. Nii hirmus katk laastas kodumaad a. 1657. Kuid see polnud sel sajandil ainukeseks selletaoliseks nähteks Eestis: juba a. a. 1602 ja 1603 möllas Tallinnas katk. Tollal sõdisid Poola ja Rootsi. Lahingud löödi päämiselt Eestis. Rootslased ja poolakad riisusid maad võidu. Tapeti, põletati ja rööviti. Nälg pigistas rahvast ja varsti oli platsis ka sõja truu abiline — katk. Kevadel 1603 oli katk juba maal peremees. Nälgivast maarahvast paljud püüdsid pääseda linna. Ei tulnud linna mitte ainult talurahvas, vaid ka aadlikudki ei saanud enam maal elada, sest nälg oli vali. Inimesed olid nälja survele muutunud metsikuks. Söödi kõike, mis aga saadi kätte ja oldi valmis ka tapma ja röövima. Tallinna linna auks peab ütleva, et ta oli alati valmis hädalisi aitama, kuigi ta endagi olukord polnud kerge. Nälgjaseid aga püüdis linn siiski toita. Ometi hädalisi oli nii palju, et linn neid kõiki ei suutnud aidata. Kurba pilti pakkusid siis Tallinna kitsad tänavad. Nälgivad inimesed mangusid haledasti leiba. Kuna majades enam inimestele ruumi ei jatkunud, pidid paljud ööbima ja elama lageda taeva all.

Nälgivate inimeste parved jooksid mööda tänavaid ja karjusid suure häälega. Aga aidata ei saanud õnnetuid keegi.

Niguliste kirikuraamatust leiame toleaeagse kiriku eestseisja Jobst Dunte järgmise õudse kirjelduse:

„Anno 1603 d., 12. märtsikuu päeval, kui kuri katk laastas meie maad ja linna, läksin mina Niguliste kiriku köstriga linnast välja ja nägin oma silmaga, kuidas üks eestisoost naine söi lõpnud hobuse raibet. Koerad ja hundid olid selle juba enne teda ärapurenud. Ribiluude vahele oli aga jäänud veidi liha. Kiskjad ei olnud seda säält saanud kätte. Naine löikas mitu ribi lahti, tegi sinna-samasse lähedale tule üles ja küpsetas raipelaha. Ma keelasin teda, et ta ei sööks raibet ja andsin talle natuke leiba. Naine söi minu antud leiva ära ja ütles siis, et hiljem sööb ta jälle raibet, kui ta ei taha surra nälga. Nii söid paljud talupojad raipeid ja surid siis katku. Ei söödud mitte ainult hobuste, ja lehmade raipeid, vaid ka kasside, koerte ja lõppenud rottide laibad söödi ära.

Ei nähtud tol ajal kusagil enam elavat koera, kassi või mõnda muud looma. Need olid kõik ära söödud. Ja kui kusagil nähti mõnd looma jooksmas, siis tormasid näljased inimesed sellele järele nagu hullud.

Maikuul katk Tallinnas üha suurenes. Septembrikuu alguseks oli tema juba Püha Oleviste kogudusest viinud mulda 511 inimest. Pühavaimu koguduse n. n. „Püha Barbara kalmistu“ asus tollal Tõnismäe kallaku all praeguse Suur Roosikrantsi tänava rajoonis. Katku ajal kaevati sellesse kalmistusse 9 suurt ühishauda. Igasse ühishauda maeti 1210 katkuohvrit. Seega kokku 10.890 laipa. Neis ühishaudadest aga ei jätkunud veel Pühavaimu koguduse katkuohvrite maamulda sängitamiseks. Tuli kaevata veel juure väiksemaid haudu. Kolme aasta kestel suri Pühavaimu koguduses üksi 11.130 inimest. Mõned ajaloolased on neid arve pidanud liialdatuiks. Kuid need on siiski õiged. Ei pea unustama, et väga palju talupoegi oli sõja, nälja ja katku eest põgenenud linna.

OLLION

VIIES AASTAKÄIK

N 13 (58) 15. juuli 1935

AUG. LUIGA linool

PÄÄSTJAD

TEGEV JA VASTUTAV TOIMETAJA: GEORG NAELAPEA

VÄLJAANDJA: JAKOB LOOSALU

TOIMETUS:

TALLINN, RATASKAEVU 6-2. TEL. 446-52

TOIMETAJA KÕNETUNNID: 9-10 h. ja 4-1/2 p. l.

TALITUS: RATASKAEVU 9, TEL. 460-48

POSTI JOOKSVA ARVE NR.: 29

OL

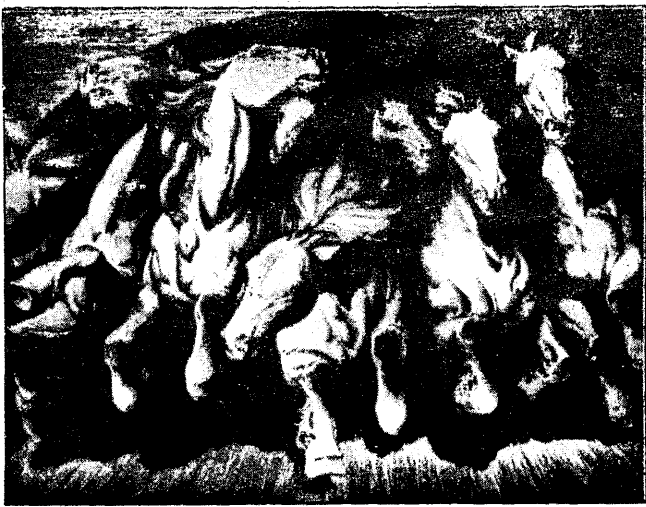
ILMUB KORD KUUS TALLINNAS

TELLIMISHIND: AASTAS 3 KR. 90 S.

6 KUU P. 2 KR., 3 KUU P. 1 KR.

KAHE KUU P. 70 S., KUU P. 35 S.

ÜSIKNUMBER 35 SENTI.

Miljonjõul liikuge!

Shaw, Nõukogude-Vene edasijõud ja me
haritlase — ajaviiteks bridž

„Ilusad väljavaated“

KULASTANUD Venemaad ning Inglismaale jälle tagasi jõudnud Bernard Shaw avaldas rea kiiduartikleid Nõukogude-Vene aadressil. Sel puhul üteldi: Ekstsentrilist Shaw'd ei saa võtta tõsiselt. Shaw on nagu laps. Ta kiidab seda, mida talle näidati.

Shaw vastas: Muidugi ei viidud mind Nõukogude kööki. Ka meie juhime oma külalise saali. Ning kiitis edasi.

Meiegi ajakirjanduses on ikka räägitud: Välismaalastele näidatakse Venemaal vaid seda, mida venelased näidata tahavad.

Agas kui me ajakirjanikele ka näidati enamlaste poolt vaid seda, mida neile näidata sooviti, siis tagasi jõudes ei tahtnud lõppeda me ajalehis pikad-laiad artiklid, kus toimetajad suhtusid Venemaale sootuks teisiti kui varemalt.

Mida see's tähendab? küsivad lugejad. Ei midagi muud kui seda, et maailm on pidanud hakkama hindama venelaste pingutusi nende teel hariduse, kultuuri poole rühkimisel, eriti tehnikas alal.

Kui sellele tõsiasjale lisame juure teise — poliitilise seisukorra Euroopas ning vene hiiglase moodselt reaktiivse kiirkäigu, — siis on juba igati arusaadav, miks Euroopa hakkab üha enam arvestama selle „haige mehega Aasiast“. Ning juba kuulakse välismaa ajakirjanduses juttu: Venemaa õieti tüürib juba kodanliku korra poole...

Mis meisse puutub, siis oleme ikka toonitanud oma kultuurset enamlastist üleolu. Ning ikka on räägitud ja oleme just ka ise rääkinud, et oleme valvestiks Balti mere rannikul, müüriks Aasia ja Euroopa vahel. Ja see on ka nii. Agas kui samal ajal maailma pilgud järjest enam pöörduvad itta üle meie, täpikese, otsekui meid tähelepanemata, siis — kui kiiker meist üle vaatab, — kas ei tõuse meil küsimus huulte: Peaksime vististi meiegi ka omis kultuuritaotlusid endid pingutama palju kiirematempoliselt?.. Sest see oleks õieti ainum, mida ise reaalselt suudaksime teha endi kasuks, just maailma silmis.

Ka meid peab nähtama. Peame selleks kõik tegema, mis meie võimuses, et me ei oleks inglasele, prantslasele ja sakslasele vaid nende kiikrite toetuspunktiks, Venemaa poole lebedes piilujaile nende kütunarnuki juhulikuga aluseks. Ning seisukorra ka nii kurva olleski ei pea me võimalust andma meie maalapilt eurooplasele oma kiikriga tagurpidi tagasi nihkumiseks... Igatahes kannatagem pigemini ajutist meist üle vaatajate varju endi kohal, kui et saada sootuks varjutatud — möödunud sajandite eeskujul.

Peame kultuuriliselt nii rühkima edasi nagu ei kunagi ükski teine rahvas praegu. Kui me ei taha jääda ajarrättä alla omas geograafilises asendis.

Siit järeldub, kui oluline on praegusel ajal mitte ainult poliitiline kodurahu me maal, vaid ka kultuuritegijate ja sel alal vastutust kandvate üksmeelne töö ja kaugemale nägev arusaamine selle tähtsusest.

Kiiresti talitades võidakse muidugi teha vigu. Tasa ja targu, ütleb pikaldane eestlane. Ütles, lisame juure. Sest tänapäeva eestlasele ei ole kahjuks antud mahti kõike jätta aeglaselt pika aja teha. Kuni kaalume ja räägime: „Nii võiks ju olla, aga...“ seni on ehk aeg juba oma otsustava sõna meie kohta ütelnud. Olles rohkem haritud, oleme ka rohkem kohustatud. Peame oskama veata kiiremini mõelda.

Meil on palju tööd ees. Haritlastele ei ole aeg bridžimänguks. Alles neil päevil agas Pirital keegi haritlane, kelle seisukoht elus nõuaks eeskujulikke tegevust, tähendas haigutades: „Pole midagi teha ajaviiteks, agas midagi — mingem jälle bridži taguma!“...

Mida siis teha? Väga palju on tarvis mõelda ning teha.

*

Noored, selged pääd, tegevusvõimsamais aastais ärgu istugu nukralt konutades ning kurtku: meile ei anta võimalusi töötamiseks... Me rahvas on tunnud raskeid võõraste surveaegu. Agas aulised Tõnissonid, Pätsid, Teemantid j.t. haritlastena ei istunud kaardilauas ega teisel ajaviiteks, vaid sulg käes raiusid tulisõnul töötada rahva päästmiseks.

Kui tänapäeval olemeegi päästetud iseolemisega rahvaks ja me ei pea enam tegema sisepoliitikat (nagu vahepeäl juba kõik seda harrastasime teha), siis ometi just nüüd on meil käes kibedaim tööaeg: me peame kogu Eesti kindlustama mitte ainult betooniga, vaid ka vasest kindlamate kultuurikantsidega.

Haritlased, kes pretendeerivad juhtivatele kohtadele, liigutagu endid. Võtku sõna ajalehis, ajakirjades ja aidaku, kuhu ja kuidas on tarvis käed ja ajud tööle rakendada. Selle asemel „haritlased-juhivad“ vaikivad ja ajalehed haigutavad õudsest tühjusest.

Kui üteldakse, et ajakirjandus on ärimeeste kättes, kes lasevad teha kogu töö odavalt omade toimetustöödudega, väljastpoolt kaastöölisest arvestamata, siis astugu haritlased ise kokku ning loogu oma kirjastus ja väljaanded. Ma ei usu, et kultuurtöö tegemiseks tehakse takistusi. Muidugi ei tule siis igavaid doktoriväitekirju kirjutada, milliste vastu huvi autoreil ning vaid üksikuil lugejail.

Loodagu ajaleht, kus tõesti kogu rahva huvid ja elu leiab elavat ja igakülgset kajastust. See polegi võimatu. Ka just eraalgatuslikus korras. Mitte millestki mina ükski

lõin *Olioni*. Ja kui seda poleks hakatud akadeemilisest Tartust maha kiskuma siis, kui ei saadud enam ajakirjalt „akadeemilist“ tasu (aga mitteakadeemilise tasuga kohti a 50 kr. kuus ei põlata), siis - *Olion* oleks 5 aasta jooksul palju rohkem korda saatnud kultuurtöös, kui seda arvata võidak. (Muidugi ei suuda üksikisik seista vastu suurt tasu endareklaamiks kirjutatud traktaatorite eest ootajate armeele).

Ainult julgust, südidust ja tahet ideeliselt tööle asumiseks! Ning sinna kõrvale natuke isiklikku ohvrimeelsust. (Aga mitte sellist asjast arusaamist, et kui keegi on teinud kusagile tasuta tööke, et siis just seda ohvrimeelsusena allakriipsutama ruttab akadeemiline isik, nagu ühest teisest artiklist allpool näeme).

*

Minu ees on praegu O. Krusteni karikatuur *Meie turismi väljavaated* (*Kratt* nr. 28, s. a.): „Korterite eest ei ole hoolitsetud, aga seevastu on väljavaated ilusad.“ (Näha sealaut seaga).

Nii hull me kultuuri olukord ka pole, et see sealauda esiplaanile tõstab, aga kibedat tõtt on ses Krusteni töös ometi. Mõteldagu vaid järele. Ning mõteldagu ka sellele, et just neid sealautu ei kaotata — ei nõuta nende koristamist, ei kästa seda teha. Kuna on tegemist eraisiku eravaraga, mille kultuurseks korrashoiuks või varjamiseks vähemalt pole omaniku kuidagi võimalik kohustada?

Niisuguse eraisiku eravara pole kuigi püha eravara, — kui ta ka siis vastavaid samme ei astu, kui selle ümberkorralduse nõudele on ta tähelepanu juhitud. Sellise eraisiku sealautade kaudu võib meie kodumaa võõraste silmis väärituks kultuurmaaks saada, kuni oleme nii kaugel, et võõras selle ohverdab teistele rahvas-tele, kes parajasti osanud tõmmata endile huvi, tähelepanu ja lootused.

*

Bernard Shaw käis Venemaal. Me ei tea, kas olid ta vaguni aknad teel kaetud. Me ei tea ka, kas oligi põhjust talle väljavaateid varjata... Vahest on venelased just ka raudteeliinide ümbrusse korra loonud?

Venemaal on pärast Shaw'd käinud ka paljud Euroopa riigimehed. Meist on nad enamasti mööda sõitnud, meile oma jalga toomata.

Uskugem muidugi, et selle möödasõidu põhjuseks ei ole meie Valga-Pihkva-Moskva ja Valga-Tartu või Tallinn-Narva-Leningradi pääraudteeliin. Oma lähema ümbruse „võrratute“ väljavaadetega. Aga pead raputanud on küllap nii mõnigi võõras, kes tulnud tutvuma me kodumaaga. Sest armetute õlgkatustega, väga hooletult säilitatud elamud (milliseid huvitavaid kombel just raudteeliinidest eemal palju ei esinegi), muu ja ka mainitud „sealaudad“ ka raudtee ääres küll ei räägi ei välismaalastele ega meile endile maa õlukorra euroopalikkusest.

Venelased saavad juba aru, kui tähtis on võõrale näidata oma kultuurtööd. Meie aga anname võõrastele võimaluse ise näha, kui „ilusad väljavaated“ me maal on...

Aeg kohustab meid mõtlema hakkama ka oma ümbrusele, mida kultuursemaks teha suudame. Oma miljon mehe-naise ühisel tahtel ja jõul!

G. N.

Al. Saarna

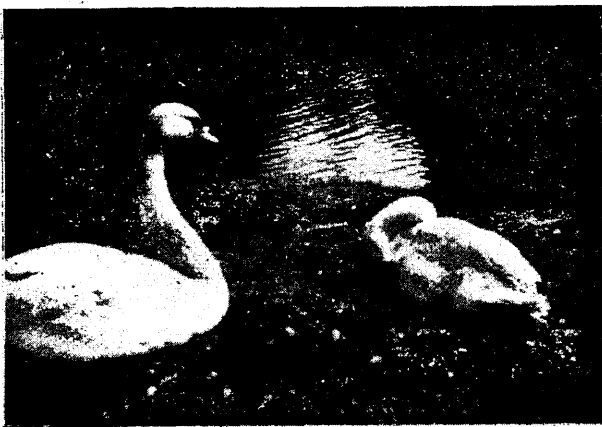
Rikka laul vaesusest

Mul pole midagi ja kedagi.
Olen täiesti üks ja paljas.
Mul pole sedagi,
et mets haljas
ja kõik mis mul on,
oleks täiesti minu. . .
Mu vara vahivad teisedki
ahne pilguga. . .
Kõige parem ei maitse mulle
enam nii nagu
kuivanud leivakooruke varem. . .
Milline on see, mu elu?!

See, mida ma söön,
tahavad teisedki süüa. . .
See, mida ma trimpan,
tahaksid teisedki juua. . .
Seda, millega end katan,
tahaksid teisedki kanda. . .
Olen veel õnnetum,
sest see, mis mul kõigena on —
ma ei saa seda korraga näha!
Ja see, mida ma ei näe, —
seda, võibolla, mul polegi enam!
Vaat, kui vaene ma olen!

Mul pole ka kedagi,
keda võiksin omana usaldada.
Kellele jagada seda, mis mul on?
Kes garanteerib,
et see mind seljataga ei pilka,
seesama, kes saab!
Kes garanteerib,
et ta rohkem ei taha,
kui ma annan?
Veel hullem, kui ta midagi ei taha!
Mis teen siis sellega,
mis mul on?

Keegi pole tänulik, et mul on.
Ja milleks on mul siis see,
mis mul on ja teadmine sellest? . . .
Selgub, mul on ainult aim
oma määratumast rikkusest
ja sedagi seniiks,
kuni tulen tundmisele
oma vaesusest.
Vaat, kui vaene ma olen!

PÄÄLINNA IDÜLLI

Fot. Vold. Kaljumäe

FOTOLÄÄTSA abil võib silme ette manada palju koduseid paiku. Ning millistena! Vana Tallinn kõrgelt Lasnamäelt vaadatuna näib nagu mingi udujoon taeva ja mere vahelises sinilooris. Lasnamäe põlispuud raamivad seda meie armast linna, mis annab pildile erilise võluvuse.

Schnelli tiiki oleme näinud öösel ja päeval. Oleme kunagi kiindunud neisse idüllilistesse ja kauneisse vaadetes, mida pakuvad pajud vee kohal. Eks see ole võrratu, vaadata öitsvaid oksa, mis laskunud ligi vee pinda nagu janunedes...

Vasakul näeme üht õitepuhmast, mis pole kusagilt mujalt kui Kadriorust, nende väikeste jalgteede äärest, kus suvistel õhtutel käiakse jalutamas ja avaldamas südamete lugusid... Eks see valge puhmas ole nagu me endi soovidgi... Ning kõrval on elupildike Tornide väljakult.

Heinahunnikute ääres on mehed ja naised lõunauinakul. Kaugemal seisab Vana Toompea, olles pildile mõjuvaks taustaks.

All on perekonna idüll. Schnelli tiigi luiged on puhkepaiga võtnud värskel heinal. Näete, kuis üks valvab, kui teine puhkab. Päikese pimestavast valgusest näib tiigi veepind nagu must marmortahvel, millel vaid üksikud viirud- virvendused.

Schnelli tiik vaikselt, ilusal suvepäeval näib nagu mõni muinasjutu tiik, kus ujuvad kuldkalakesed. Varjud sulavad vees pehmelt ja õrnalt. Üle vee aga kahisevad paplipuude oksad, hingates sooje aarusid.

Tunnete ikka oma vana, kaunist Tallinnat?

V. Kaljumäe

Mõtteid meie kirjanduse teedest

HALL — peaaegu nõnda võiks illustreerida meie tänapäeva äsjast kirjandust. Mitte jõulised, võimsad otsingud ja käärimised, vaid mõttetu tammumine ning stiilitsemine ühel punktil. Mitte kasvav, edenev, tungitsev, vaid seisev, apaatne. Mitte kaevumine sügavusse ja püüd kõrgusse, vaid kasvamine liigihallise laiusse, madalusse, haiglasesse ilmetusse. See on kurb perspektiiv! Raske on eestlasena tunnistada seda, kuid veel raskem kiita hääks.

On räägitud positivismist ja monumentaalse otsingust meie kirjanduses, on üteldud: andke meile positiivseid ja monumentaalseid kujusid meie elust, siis anname teile monumentaalse kirjandusteose.

Kuulge seda!

See on äärmine endapaljastus meie kirjanikkonna esimehe poolt (Millal ja kus? *Toim.*), on iseloomustav kogu meie tänapäeva kirjanduse kohta. Vaadake, neil ei ole eeskujuga ja kuidas siis võib eeskujulik kunstnik luua suurteose, kui puudub vastav modell. Neisse peab kõike pumpama sisse väljastpoolt, nende inspiratsioon ei kasva seest, neil pole seesmisi tunge ja otsingut. Neile peab andma monumentaalsuse eeskujuga, aga mitte nemad ei pea looma elule, tänapäeva Eestile suurt, neile peab jootma sisse ideede ja otsivate käärimiste eliksiiri, aga mitte nemad ei pea rahvast panema otsima, käärima, tungitsema ja küsima endalt — kas nii on õige, kas nõnda on häa.

Kui oleksin naine, siis nutaksin olukorra pärast. Selle ees meie noorus, meie tulevik peab võtma pääst aukartuses mütsi ja hüüdma: oo, teie õilsad kaunishinged kodumaa luuletaevas, kes olete meidki kasvatanud suurteks ja annud aluse püüda suurusel!

Kas me tõesti ei peaks seisatama ja veelkord siiski endilt küsima: on's ainult rahvas süüdi, et kirjandus ei levi, on see ainult majanduslikust kitsikusest?

Kui võtame meie ajalehtede, ajakirjade jne. üldarvu, siis näeme, et meie rahvas loeb väga palju. Mida ta kõige vähem loeb, on algupärane ilukirjandus. Selle nähte põhjuseks pole mitte ainult meie raamatu kõrge hind (tingitud kirjastajate ja paberitootjate suurest puhtakasu teenimisest) ega ilukirjanduse „igavus“ ja „raskus“, vaid kindlasti just ka meie kirjanduse — võõr mõjutuste viljana — pahempoolne tendents, mis rahva suurele enamusele on vastuvõtmatu. Kui anda rahvale midagi sellist, mida ta enam ei saa jätta ostmata, kuna see on veri tema verest, kas siis ei sünni tõesti pööret? Kui teha rahvale kirjandus hingeligidusega tarbeks, millest mõnda ei saa, kas siis ei sünni murrangut?

Kas meie rahvas on nii vaene suurest ja monumentaalsest, et ei ole millestki luua, või on hingepeegeldajad ise vaesed vaimuvarast, nii et ei suudeta, ei ulatuta suuruseni, kuigi seda on olemas!

Ainult natuke rohkemaga, kui kümne aastaga seisab meie seljataga Vabadussõda sellele eelkäänud hiigla lai-

netustega ja sündmuste keeristega. Üks kahe vastu panna ja võita — see on suur, sangarlik, aga meie seisime ometi üks kümne ja enama vastu ning — võitsime! Tõsi, meie 150 miljoniline vastane oli nõrk, anarhiast ja kodusõjast kurnatud, aga kas meie siis ei olnud nõrgad, kurnatud kõigest, täiesti paljaste kätega! Tunnistagem ometi — meie vabaduse saavutamine on tõesti suur. Pidid ikka olema ka isikud, kes kandsid oma õlul seda suurust, kui ka need, kes vaimustasid rahvast raskel ja ohvriterikkal ajal, et ta jõudis võidule!

Ei; meie kirjanikud on vastutustundetud. Sest neid vabadussõja sangarlik sõdur veel ikka ei tiivusta tema võidutöö kirjeldamisele. Tõesti paistab nii, et neid on haaranud revolutsioonide ja nende eest kannatanute saatus võrratult tõsisemalt. Oma rahva iseseisvaks saamine on neile väiksema ulatusega sündmus; see nagu polegi õieti neile mingi sündmus. Aga sündmus, vaadake, oli kommunist Kingisepa lugu. Tollest juba tasus kirjutada!?

Meie riigikorda mõnitav ja kukutada püüdev kommunist on niivõrd suur kujuk, et see õigustab meil kirjandusteose tekkimise! Aga see, kes võitleb riigi iseseisvuse eest teiste rahvaste poolt imestatava suurkujuna, — see meie kirjanike seniorile on õhk. Tuleb niiviisi välja! Pange ta teosele päälkirjaks „Viktor Kingisepp valge terrori maal“ ja kommunistid saaksid omale oivalise komm. vaimus „positiivse“ teose.

Edasi. Kes on meie kirjanduses domineerivad teised kujud? Väga pikk rida „kangelasi“, allapoole kiskukuvaid, virilaid, haigeid ja põdevaid. Nendegi kujude kallal on loiult nikerdatud, pole neid jõuliselt näidatud suure kunstipärase loomingus, ilmutades inimlikku suurt, armutat heitlust ja kannatust, hingelist võitlust. Ei, sedagi kõike pakutakse alla keskpärase tasapinna lõpmatus laiukses ja liigihallikus ulatuses, mis midagi ei ütle, mis luges teeb su vaid kurvaks. Ja seda, seda peab siis see armas eestlane võtma vastu suure kunstilise loominguna, tundma sellest veel häädmeelt, selle üle rõõmustama ning mitte julgema ega tohtimagi seda tegema kirjanikele etteheiteks, et nad nõuetaval kõrgusel ei seisa.

Kirjanik võib muidugi ka negatiivseist tüüpidest luua oivalise jõurikka, küpse kunstiteose, aga siis olgu see ka vägev protest elu varjupalge vastu, mis paneb võpatama, mõtlema, juurdlema. Aga nõnda luua, nõnda nokitsedes kirjutada nagu meil seda tehakse ja sellele veel nõuda eluõigust, see vajab hukkamõistu.

Muidugi, midagi jääb ju ka sõelale, kuid seda on vähe. Käesolevate ridade ülesandeks ei ole seda siinkohal loetella, mis on tõesti üldtunnustatud, aga mitte „omameeste-arvustajate“ ülespuhutud ei millessegi uskuma panev vastastikkune kiitlemine. Hoidudes loendamast nimisid ei saa jätta mainimata, et meil on veel üks klass inimesi, kes elavad, on sunnitud elama vaid Vildest,

ENDEL LOIDE

Sündinud 12. detsembril a. 1900 Rõuges.

1915. a. veebruaris areteeritud Riia žandarmivalitsuse korraldusel Rudolf Rätsepa asutatud noorte salaorganisatsioonist osavõtu pärast, mis taotles Vaba Eestit. Sama aasta 29. juulil saadetud ühes saatusekaaslaste Juhan Jaik'i, Rudolf Kuus'e ja teistega Venemaale asumisele. Jõudis kodumaale tagasi pärast veebruari revolutsiooni.

Võttis osa Vabadussõjast vabatahtlikuna. Ta vahust on hinnatud talle Vabadusristi ja autasumaa annetamisega.

Endel Loidel on seni trükist ilmunud tragöödia „Lucifer“, draamad „Susanna“ ja (eesti muinaslegend-draama) „Jumalalilled“, novell „Heedu Piitre elukäik“ ja teatrikriitiline brošüür „Teatrirevolutsiooni poole“.

Käinud mitmel korral välismaal, kirjutanud 1920. aastast alates artikleid jne. ajalehtedele ja ajakirjadele.

Jakobsonist, Kreutzvaldist, Koidulast, Saalist jne., kellele nüüdne kirjandus ei ole midagi suutnud anda, kuigi oleks võinud.

Kas ei peaks see panema mõtlema eesti kirjanikkonda, et midagi tema loomingus on vildakat, valesuunalist. Kui sellest tahetakse aru saada, kui selle üle hakatakse natukenegi mõtlema, siis võiks küll me kirjanduse ilme nihkuda rahva hingele lähedamale; siis võiks ütelda, et vast hakkab meilgi kirjanduses mööduma tumeda, halli ja lootusetuse ajajärk. Vanem põlv siin vaevu veel suudab midagi anda, Tuglas on juba ise targu tagasi tõmbunud ilukirjanduse alalt, sest ega ennast ületada ei saada, kuid noort ja tugevat on ometi juba tärkamas ja uued jõud ei peaks enam sammuma tallatud rada.

Meie rahvuslikud ained — tahaksin ütelda, et need on ka meie rahvuslikud varad — suurte kirjandusteoste loomiseks on ammendamatud. Ei ole tõendatud, ega tõenda miski, et Euroopas oleks see õige kultuur, või nagu tooks see kultuur meile ainult õnnistust! Jäetagu „idatsemine“ ja „euroopatsemine“ ning oldagu — meie ise, eestlased!

Muidugi ärge eputagem rahvuslusega väliselt. Süvenegem oma rahvasse. Et algatada uut kultuuri ajastut Eesti elus, mis suuteline liitma meie rahvast võimsaks väärtusi loovaks kultuurmaaks.

Endel Loide

Toimetuse järeilmärkus

E. LOIDE artikkel pole äsjavalminud mõtteavaldus. Kirjutatud mõne aja eest ning siis päätoimetaja G. E. Luiga poolt Päevalehes avaldamisele määratud, kuid autori poolt tagasi võetud, on see nüüd ometi lauasahalist jälle välja toodud. Sest olukord meie kirjanduses, arvab autor, ei olevat muutunud, küll aga loodud pind rahvuslikult mõtlema inimese töö paremaks mõistmiseks.

Nii mõndagi on vahepeäl muutunud. Mida tõendab seegi, et riigivanem on võimaliku leidnud olevat auhinna eesti kirjanike töid, seega neid positiivsetena tunnustades. Nii ei saa otseselt ütelda: meil polegi väärtkirjandust vahepeäl loodud, kõik on endiselt hall...

Liialdatult ekslikena näeme autori etteheiteid ka kirjanike seniori aadressil: E. K. L.-du esimees on omas Ümera jõel näidanud, et ta oskab sügavalt hinnata eestluse vaimu. Ning kui vanem kirjanik oma hilisemas teoses annab uut, rahvuslikult meelestatud eeskujut, — lootkem siis ometi, et temast nooremad seda hõlpsamini tulevad toime teisiti mõtlema hakkamisega kui noil päevil, mil võimutes teissugune olukord ja tendents.

Kui sellele kirjutusele vaidluskorras vaba sõna alusel ruumi andsime, siis seda põhimõttel: taotagu rauda, kuni see on kuum rahvusliku mõtlemisviisi võidule viimiseks. Jga sõna ses suunas „jõudu tööle!“ Ohutajana on teretulnud, liiati kui selle on ütelnud kuum süda, mida kroonib vabadusrist.

Age, ütleme, hinnatagu ka kirjanike teeneid. Ning osatagu neid ka näha. On ikka neidki siiski ka olemas.

Toimetus

John Lean

Matüürmort. Naine.

Kaerab sinine suvi läbi lilli
kergelt, kutsuvalt, õrnutsevalt.
Tulla ta luband. — Õhk täis tilina
pilli ja hääli, laulu kiirenevat.

Suve mu kaunimat kuju millal
nüüd jälle kummardan,
väiseval seisahiten südamesillal.
kuulen, kuis mängib Paan?

Vahelt juuste ta kuldmetza helgib
rõvastuse mitmevärvine laine;
— jah, ei ta hääli, — ta tuleb, ta selgib:
kaunis mu kuju, — me naine.

Tõlk. A + G.

HÖBEREBANE

Uhel ajal on toimetus saanud kolm novelli: Ernst Krustenilt „Höberebane“, Olaf Rood'ilt „Akna kaudu“ ja Endel Kul'ilt „Tüdruk õuekolmnurgast“. Huvitaval kombel on kõik kolm autorit „akna kaudu vaatlejad“, kusjuures põhiteemiks on armastus, mida aga iga novelli päätegelane muidugi erinevalt tunnetab. Toimetus

I

TUND on alles ennelõunane ja Mooses Salemsonil aega. Ta istub aias kuuri seinäärses päiksepaistes, mõnuleb selle üha paitavamaks muutuvast mõjust ja loeb rahulikult. Aguli tänavate tagasihoidlik müra keskpäiviti raugub peaaegu täielikult. Aias õitseb veel lilli. Punased mungalilled väänlevad mööda kuuriseina ja pikad, kollastõitega mõdrililled õõtsuvad tänavapoolse plangu ääres. Siin ei ole midagi haruldast. Ei ole haruldast selleski, et Mooses Salemson istub siin. Ta on istunud siin kõik suvepäevad, varakevadest pääle. Palju aastaid juba. Alles sügisvihu peletab ta siit, sunnib pagema ahju juure, lam-bipaistele.

Kuid täna on alles esimene september. Lendleb mesilasi; eemal männiku all õitseb kanarbik. Täna juba varahommikul läks lapsi kooli, suuri ja väikseid, poisse ja tüdrukukesi. Nende kilkeid ja süütut jutuvada kuuldi jälle kasteaurustel tänavatel. Esimene koolipäev; nad olid kõik puhtais rõivais ja värsked.

Ja Mooses Salemson, see tavaline kauamagaja ärkas täna varakult. Nagu igal aastal sel päeval. Juba eelmisel õhtul ta ajas habeme, pani selga lumivalge särki ega uinunud niipea. To ootas hommikut. Ja hommikul juba vara ta läks hoovivärvavasse, seisis sääal kannatlikult, värisedes hommiku jahedusest.

Mooses Salemsoni ilme oli pühalik ning tõsine. Ta vaatas lapsi, kes läksid kooli. Ta armastab neid, nende noored hääled helisevad ta hinges nagu templis. Neil silmapilkudel kõik on ta hinges nii puhas nagu päikesekiir kastepiisas. Ta armastab neid ja ta mõtted rändavad nendega üle päiksepaistelistel platside mineviku muinasmaale.

Tal pole tulevikku, sellepärast hellitab minevikku. Lähaks tagasi sinna, kuigi ilu sääalgi oli üürrike. Vötaks raamatupakikese ja lähaks ühes väikestega. Kooliraamatud, mida seitsmeteistkümmene aasta eest kandis enesega, ta on hoolikalt alal hoidnud. Nad on ühes pakis, seotud punase paelakesega. Võib olla sääal, nende koltunud lehtede vahel leidub veel lapsepõlve aegset tolmu. Mõni nendest päiksepaistes tantsisklevatest tolmu-kübemetest, mis kerksid tennisplatsilt, tänavalt köietehase värvavate taga.

Seitsmeteistkümmend aastat ta on tihendanud oma igatsuslikke mälestusi. Aeg ei ole neis midagi kustutanud. Vastupidi. Iga aasta, iga seljataha jäänud aasta lisandab neile omalt poolt aardeid, uut päiksekulda, uusi tolmu-kübemakesi.

Mis juhtus vahepeäl, seitsmeteistkümmene aasta kestel, see ei lähe talle korda. Vähe häirib ta sisemaailma, seda ebareaalset kullasalve, ka agul, selle eriilmed, tänavapiltide naturalism. Kui pimeneb ja harvad elektrituled huikavad üksteist sirges reas, ärkab eluiha. Mooses kuuleb siis joomarite laulujorinat. Ta on elutark, mõistab kõike seda. Ta teab, et need on kingsepad, lihunikusellid ja leivaküpsetajad, kes otsivad vaheldust. Ta muigab halvakspeanvalt: seda ostetakse salakõrtsidest, kahtlastest urgastest. Kuid mõnikord läheb loomiseks lageda taeva all ja siis

ERNST KRUSTEN

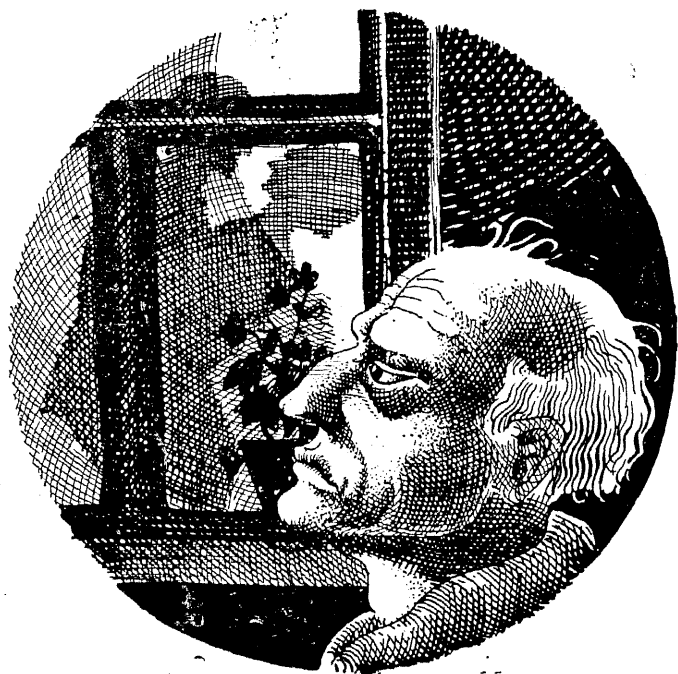
Sündinud 30. apr. 1900. a. Murastes, Suuropi poolsaarel. 1927. a. temalt ilmus novellikogu *Kanarbik*. Kaks aastat hiljem romaanivõistlusel auhinnati ta romaan *Mineviku jahil*. Pääle nende avaldanud luuletusi ja hulka lühijutte ajakirjanduses.

maksetakse selle vahelduse eest lõhkiste päädega või väänatud põialdega. Mitte kunagi aga vareskambriga, sest korralikud korravalvurid põlgavad neid pimedate tänavate agulikakusi.

Midagi rõõmustavat ei paku miljöö. Tänav, mille servadele pole istutatud ainsatki ilupuud, olenedes aastaajast kas lämmatab tolmuaga või uputab poriga. Katuste all on viletsaid üürikortereid, alumistel kordadel asub käsitööliste väikseid töötube, põruume — leidlike inimeste igasuguseid ettevõtteid.

Varahommikustel tundidel voorib siit läbi maamehi, oma koormatega, ikka solgitunn ühes ja piimanõu teises vankrinurgas. Siis ruttab üksikuid töölisi segamini õppuritega ja sedamööda raugub liikumine. Hoovivärvavatest, luitunud plankudes, mis kardavad sügistorme ja kehvikute külme pliidialuseid, väljub harva mõni vanaiet või lohakalt rietatud naine. Mõnel vürtspoe uksele aetakse juttu. Kingsepad istuvad madalatel järidel ja teevad tööd, seljad vastu tänavat. Priimuseparandaja vestleb pagariga, vorstivedaja istub punasel kastvankril ja sõites mööda kergitab kübarat lihunikkudele. Kellasepp on ninapidi mingi kellavärgi kohal. Laulatusõrmustega laekas ta ootab maanäitsikuid, äratuskelladega — noorpaare. Maainimeste tulekut. Nad jäta- vad toiduaned linna ja võtavad linnast kaasa sõnniku ning kõik jätsised. Need armsad inimesed, kes seda ainetevahe- tust nii häätähtlikult juhivad, peatavad oma hobused po- didi uste taga, teevad sisseoste, rüüpad viina ja sõites tagasi hakkavad laulma metsade ja maa lähedusest.

OTT KANGILASKI

AKNA KAUDU

Illustr.

Kuid kõik see ei häiri Mooses Salemsoni sisemaailma kuldseid virvendusi minevikust. Ta evib oma ilusa maailma, oma riigi, mis asub kõrgemal ja kaugemal sellest kuurelamust, kus elab.

Kuurelamu kuulub paksule lehestunud vanamoorile, keda koduhoovil hüütakse praua Naelaseks. Pääleselle kuulub talle veel nurgamaja, üks paremaid ses tänavas. Et proua Naelas ise pole nägus, on ta uhke oma nägusale majale. Kuid tema sellest uhkuse elektrist laetud kõuekärgetused ega lihava näo naeruvined ei ulatu Salemi südamesoppidesse.

Keskpäevasesse vaikusesse tardunud agul ootab õhtupoolikut, et äritseada. Ka Mooses Salemsen, tüdinenud igavast lektüürist, ootab keskpäeva möödunemist. Ka temale õhtupoolik on kallid. Teised tahavad tegutseda, tema võib aga ainult vaadelda. See juut ei rutta ega äritse. Tal on rohkem aega, kui armukesel, kes haigutab rinnuli ärkli-toa aknal ja ootab kallima kojutulekut vabrikust.

Septembri selged taevad on lõpmata õrnad, aedade värvirikkus silmipimestav. Mesilased siiski kaovad aiast esimeste varjudega. Nad on ennem kadunud, kui esimesi koolitsaabusajaid väikseid on näha läbi möldrililledel pikka-de varte.

Mooses Salemsen tõuseb ja läheb hoovivärvavasse. Temalt nõuab see ilmatu palju aega.

Nende hoovivärvavas kasvab ainus hõbepaju. Mooses seisab selle all, puhas särgiesine ja aetud habe loob talle piduliku meeoleolu.

Üks vürtspoe uksekelluke hakkab tilisema, maamehed on jõudnud turult tagasi. Kaks hobust seisab parkali ukse taga, hambad sõbralikult üksteise lakas nakitsemas. Pisut eemal on vürtspood, vana sildiga, mida ehib veel suhkrupää, siis on lihakauplus, sellejärgi juuksur ja siis jällegi vürtspood.

Mooses Salemsoni pilk on suunatud vastaspoolele, kus asub köietehas. Lapsi läheb koolist, neid läheb üksikult ja suures summas. Nad käratsevad.

Naeratuse tänav nüüd tõesti naeratab.

Köietehase lattaia raga kasvab kirsipuid, jalgvärvav on nende all, rohelisteks värvitud. Seda jalgvärvavat Mooses vaatab ainiti: kas ka täna sellest jalgvärvavast läheb sisse tütarlaps, valge kraega koolikleidil ja linalaka pääga.

Minevikupilt muutub üha selgemaks, ta usub nägevat seda.

Siin selles hoovivärvavas hõbepaju all ta seisab, unistab ja armastab seda elu. Päevast päeva ja aastast aastasse. Paju kasvab metsikult ja kiiresti, kuid Mooses on jäänud niisama suureks, kui oli kuueteistkümneme aastaasena. Keegi ei või ütelda, et ta on kahekümnekaheksa aastane mees.

Ta on põlevate silmadega kääbus; küürakas, kes liigub vaevaliselt kahe kargu najal, õlad surutud üle kõrvade ja küür kasvanud kuklani.

II

HOOVIVÄRVAV on tema maailma aken. Kui ta avab selle, näeb ta ammutuntud maju, tuttavaid tänavanurki ja nägusid, mis tal igapäev silma ees. Kuid ometi igakord, kui ta lükkab lahti värvava, loodab näha midagi uut.

Sel õhtupoolikul Mooses näeb Naeratuse tänaval uut inimest, võõrast nägu. Ta tunneb kõik alatised mööda-käijad, vähemalt näo järel, kuid seda meest ta näeb esmakordselt siin. Mees on lühike, ta käib edasi-tagasi ja nähtavasti ootab kedagi. Ta on slaavlane. Keskealine, roosa näoga ja kollaste juustega, mis pikkadena ja sirgetena ulatuvad välja nokatsmütsi alt. Juba mitmendat korda ta läheb mööda, huuled prundis, näol peaaegu lapselikult õnnetu ilme.

Mooses teritab tähelepanu. Teda huvitab iga uus nägu ja ta püüab mõistatada, mis võiks olla säärase mehe elukutseks. Kuid ta pureb seda küsimust nagu rauk pähkelt. Mehe riietus on keskpärane, mehe ilme näib talle rumal, kuid siiski mitte harimata. Paaril korral kohtuvad nende pilgud ja siis näeb ta nii lõpmata siniseid silmi, et ta laiged korraks värahtuvad seletamatust tundest. Irooniatsusega suunurgis ta tõrjub selle ebamugava tunde ja näeb rahuldatusena, et järgmisel tagasikäigul mees on siirdunud teisele poolele. Ta vaatab kirsipuid köietehase aias, ei tee välja Moosesest. Näib, nagu hakkaks ta iga silmapilk viilistama. Nii ükskõikne näib ta pärast seda, kui on taibanud, et teda peetakse silmas.

Hakkab hämmarduma, kui Moosesele meenuvad ta majapidamise tülikad kohustused. Pool tundi kulub küürakal selleks, et välja viia solgipang. Proua Naelas täna teda ei abista. Näeb küll, kuidas ta heitleb läve taga. Proua Naelas vaatab täna viltu; ta on pahane: keegi on seeni leotanud tema pallsi.

Kuid Mooses tuleb toime üksindagi. Pärast seda ta täidab petrooleumilambi ja kui asub uuesti valvepostile hoovivärvavas, kõnnib roosade põskedega slaavlane ikka veel edasi-tagasi. Kuid ta kõnnib nüüd palju hooletumalt, kui päeval. Müts lükatud ühele kõrvale ja pabeross rohkem närimiseks, kui imemiseks suunurgas.

Varsti Mooses ei näe paberossi ega meest. On muutunud niivõrd hämaraks, et ta võib kuulda ainult samme ja kõhatusi.

Kastet tilgub räästastest, tähti sirab taevas. Need vaatavad alla puhtalt nagu õndsate või rumalate silmad. Ja Mooses Salemsen seisab hõbepaju all, lüües aega surnuks osavõtuga võõraste saatustest, nende mõistatada tahtmisega. Tema juures see on kujunenud spordiks, ainsaks keskendatud huviks. Ta enda elu on sündmustevaene,

tal endal polegi elu, ta ei puutu kokku sellega. Ta elab oma küüru taga nagu luuletaja ja näeb elu sageli väärkujutluste roosisiluses. Mõnekümne kroonine toetussumma suguvendade armust ei võimalda talle midagi muud, kui kõige üksluisemat äraelamist. Madalalaelises toanurgas ta võib ainult ärgata ja uinuda pärast karkudele toetunud möödakäijate vaatlemist väravas. Kuid ta siiski igatseb elu. Muidugi mitte seda viletsat, mida elab ise, vaid mis liigub plangu taga, vilistab ja kihistab naeru tänavail. Elu, mida näeb läbi akende hästi sisustatud kortereis, koduselt valgustatud tubades, raadiohelidega avatud akendest. Elu, mis teenib raha, pälvib armastust, võitleb enese eest iseseisvalt ja tema, Mooses Salemsoni arvates saavutas nii paljugi. Tema elu on vilets, sellepärast elab säääl, kus pole teda. Ja see elu on talle täis salapäraseid rõõmu, mõistatuslikkust ja arvatamatut õnne.

Tõepoolest, tema elu on üksluine. See ei võimalda tekkida ühelgi lootusel, midagi lõpetada päale päevade, mis kaovad, ega millegagi valmis saada, päale armetu olemasolu. Ja sellega ta toime tuleb nagu kõik teisedki. Need on küllalt masendavad ja kurvad väljavaated küürakale, kel pole jumalat. Ta ei usu, et elu uuesti algab säälpool hauda. Selle öö tagant ta ei suuda seletada uut koitu.

Juba poisikesena ta põlgas rabbisid, ei tunnustanud nende usulisi eeskirju ja vihastas sellega isa.

Ta isa, ametilt kardsepp, oli räpane ja usklik mees, poolkurti, kes rääkis valjusti, pää viltu, vaskne toru kõrva ääres. Mooses mäletab teda imehästi, kuid ei tea midagi emast, kes oli ära joosnud isa juurest juba siis, kui tema oli alles laps.

Ja Mooses, vigane juba sündimisest, võis ometi sellal, kui algasid kooliaastad, käia ainult ühe kargu najal. Siis tal puudus veel küür. Mitmed arstid, kes olid ta läbi vaadanud, andsid lootusi tema täielikuks paranemiseks. Ta pandi kooli, kuhu kardsepa kodust polnud väga pikk tee. Säääl ilmutas ta imetlemisväärsed andekust. Varsti ta oli esimene poiss koolis ja talt sai õpetajate lemmik, keda ülistati ning säeti eeskujuks. Kuid ta oli tark ja seda isemeelsem. Isa polnud temaga rahul.

Töökoda asus alumisel korral vastu tänavat ja kuna nad elasid teisel korral töökoja pääl, pidi ta koolist tulles minema läbi töökoja. Oli küll veel teine sissekäik hoovilt, kuid ta ei saanud tarvitada seda, kuna vajas trepist ülesminekul abi. Sarnase olukorra juures polnud midagi loomulikumat kui see, et isa ta hilinemisi kohe märkas. Mooses ei tulnud õigeks ajaks koju. Ütles, et tal on kark, sellepärast ei jõua teistega ühel ajal. Kuid see

Abielu kolmnurk

Hobuse otsekohehus

polnud õige. Vana Ibrahim, kes kolme selliga ehitas kardkatuseid linna suurematelegi majadele, polnud loll, et seda mitte taibata. Näis, et vasktorus, kuhu pidi kõneldama, asetses sääldeldis, mis eraldas töö valesst.

Moosese vale kukkus läbi. Ta oli mõnikord hilinenud terve tunni ja seda ei saanud veeretada kargule, ainsale kargule, mis võimaldas üsna nobedat hüplemist. Ja alul ta oli tulnud koju korralikult.

Ibrahim ei teadnud, kus ta selle aja veetis ja väike Mooses sai koju tulles sagedasti raputada. Poisile muutus siis kogu maailm kirjuks ja ta võis näha, kuidas töötoa laesrippuvad kardnõud tantsisid. Ja kui ta nägi veel midagi muud, siis oli see vana selli, Timusmaa pää, mida see raputas sellal, kui teda raputati. Ta kinnistas sellesse oma pilgu, nägi mehe häid ja peaaegu vesiseid silmi ning see mõjus päästvalt. Kui poleks töötoas olnud seda kristlast, võib olla ta mõnikord oleks siis minestanud.

Oo, ja Timusmaal oli hää naine. Ta tõi mehele toitu töötuppa ja kui ta kõneles oma pisut üksluisel ja laulval häälel, siis see paitas ja lepitask. Sellele mõtles Mooses, kui teda raputati.

Ning teda ei aidatud teisele korrale enam õrna toetamisega, vaid rebiti kraest või turjast, tõsteti nagu takukoonalt. Kuid sellest polnud mingit kasu. Andekas laps ei tunnud vajadust sellisele käitumisele vastata siirameelsete seletuste andmisega. Ta muutus kiusakaks ja jäi vaikseks. Mõnikord ta nuttis või vastas teravalt löikavate sõnadega, mis ilmutasid säärast üleolekut, et isa vabises vihast. Vahest ülalt alla tulles ta oli näost sinkjas punane ja peksis karda nõnda valjusti, et sellid karjatasid, nagu oleks löödud neid. Vana Ibrahim tahtis kurdiks lüüa oma häda, nagu oli poolkurti ise.

Sellal aga Moosese hinges pesitses õrn ja värisev linn, esimese õnne kirju liblikas. Ta viskus asemele kummuli, hoidis seda. Surus käed silmadele, kuni tekkis sinna kõikvärvilisi laike ja nende sekka väikse tütarlapse, kristlase linalakk pää. Ei, kellelgi polnud nii osavõtlikku hinge ega nii siniseid häid silmi, kui köiemestri tütrele Editil.

(Järgneb)

Veel eestlaste tantsulisest loomevõimest

Rahvariides naised suvipäeval Läänemaal

(J. Pert'i artikli puhul „Eesti vana rahvatants“ Olion'is nr. 11 k. a.)

NENDE ridade kirjutaja väitest, et „eestlased pole rahvatantsu alal ilmutanud erilist loomevõimet“, leiab härra Pert meie rahva „loomevõimetus“ tunnustamise sel alal. On ometi vahe erilise loomevõime ja täieliku loomevõimetus vahel. Päälegi pole maailmas vist üldse rahvast, kelle tantsulist loomevõimet saaks täiesti eitada: tants kuulub lahutamatult iga rahva eluavalduste hulka. Ja igale rahvale on muidugi tema oma tantsud kalleimad, võiks ütelda isegi pühad. Ent selles hinnangus etendab pääosa rahvuslik, patriootiline tunne. Kui aga asume hindama mõne rahva tantsu *lavatantsuliselt* seisukohalt, siis selles ei tohi mängida kaasa mingid sellised tunded, vaid peab pidama silmas ainult tantsu vastavust lavatantsu, rahvusvahelise kunsttantsu jaoks ülesäetud nõudeile. Sääal on nimelt teatud nõuded, rütmitunde, ka kompositsiooni suhtes; lavale toodud rahvatantsus, n. n. karaktertantsus, hinnatakse eriti omapärase karakteri väljendamist. Kõigi nende nõuete seisukohalt tohiks ometi olla lubatav võrrelda rahvaste võimeid ja saavutusi — muidugi kui siin esitatud omadusi üldse hinnatakse.

Kui siis, võrreldes rahvaste tantsulisi võimeid eelmainitud seisukohalt, väidetakse, et slaavi ja romaani rahvad, on tantsuandelisemad kui näiteks eesti, inglise põhja-saksa j. t. rahvad, siis ei tohiks küll selles tõsiasja nentimises olla mingit „üleolevat“ suhtumist, niisama, nagu ei peeta üleolevaks ega halvustavaks suhtumiseks teistesse rahvastesse näiteks seda, et itaallasi laulu alal

loetakse üldiselt parimaiks kõigist, ja minnakse nende juure õppima igast maailmakaarest, kuigi igal rahval on ka oma muusika- ja laulukunst.

Nagu üteldud, lavale toodud rahvatantsu päämisi voorusi on omapärane karakter. Selle kohta kirjutas allakirjutanu härra Pert'i poolt mainitud artiklis, et „meil (s. o. eestlastel) pole kujunenud kindlat omapärasest erielmelist tantsulist karakterit, mingit omapärasest liigutuspinget, mis otsekohe eraldaks meid teiste rahvaste hulgas.“ Härra Pert'i vastuväited, mis toetuvad Hupeli kroonikale ja rahvalauludele, ei suuda väärata seda arvamust, sest neist arhiivimaterjalidest ei selgu milgi moel, kas ja mil määral sääal kirjeldatud tantsulised avaldused olid omapäraselt eestilised päritolult või käsitluselt, väljenduselt.

Mis aga kõige tähtsam, nimelt tegeliku tantsuainimese seisukohalt, — meil pole säilinud elavat traditsiooni oletatavast kõrge tantsukultuurist ega seda kandnud omapärasest karakterist. See, mis meil rahvatantsu alal kuni viimase ajani nähtav ja kättesaadav on olnud, põhjustas sellise arvamuse, mis leidis nii teravat hukkamõistu härra Pert'i poolt.

Viimane seletab eesti tantsukultuuri hilisemat madalamat taset raskete ajalooliste tingimustega. Aga vaa-dakem teisi põhjamaa rahvaid: sääal on sellised, kelle saatus on olnud lahedam ja kes ongi arendanud väljakaunid rahvatantsud, näiteks rootslased. Aga ometi pole ka nende rahvatantsud omandanud tähtsat kohta rahvusvahelise lava-, eriti karaktertantsu repertuaaris, pole vist määravalt mõjutanud ka nende oma lavatantsulisi saavutusi.

Tohiks küll olla õige, et tantsukunst pole üldse põhjamaa rahvaste tugevaim kül, nagu üldse lavakunstiliste võimete poolest nad jäävad maha lõuna- ja idamaa rahvaist. Nad ei leia oma rahvuskarakterile täielikult adekvaatset väljendust tantsus, ei vist ka üldse kunstis, vaid muudes eluavaldustes.

Seepärast arvab nende ridade kirjutaja, et kuigi eesti rahvatants, tänu uutele üritustele, loodetavasti läheb nüüd vastu uuele tõusule, ei tohi me teha endale liiga suuri lootusi tema mõju suhtes lavatantsu arengule ja rikastumisele nii kodumaal kui rahvusvaheliselt.

Lubatagu teha veel üks märkus, nimelt härra Pert'i kirjutise tooni kohta. Selle teravus tundub ebakohasena, eriti pr. Rahel Olbrei suhtes, kes on ometi meie mitmekülgseimate teadmusega ja tõsiseimalt töötav lavatantsu pedagoog ja ballettmeister, kelle enam kui pooleteise aastakümne pikkune tegevus tantsu alal on märgitud mitte ainult püüdluste, vaid ka saavutustega. Kas siis tõesti härra Pert'i teadmused ulatuvad *nii* sügavasse tantsukunsti ja -teaduse kõigisse harudesse, et pr. Olbreil temaga võrreldes puudub „aine enam-vähem ülevaatlik tundmine“ ja ta näiteid võib nimetada tehtuiks „ilma pikemata kergel käel“?

Justa Kurfeldt

Kuidas lõpeb? „Viis meelt“

Joseph Delteil:

AVALDANUD katketena näiteid prantsuse suurkirjaniku Delteil' fantastilisest romaanist „Viis meelt“ oli toimetusel raske arvata, et see teos, mis oma põhitöönilt ning seejuures liigagi omapärastelt väljendustelt, meile võõras, äratab seevõrra rohket huvi eesti lugejaskonnas, et paljud soovivad „Viie meelet“ kogu ulatuses „Olionis“ ilmumist. Tuleksime lugejaile meeledli vastu kui see vaid tehniliselt oleks võimalik. Püüame siiski rahuldada neid, kes tahaksid vähemalt kuulda, kuidas see „imeline romaan“ lõpeb? Seks siin kokkuvõtlik lõpupäätükk „Viie meelest“.

Neile, kes romaani pole varemalt jälginud, lähike situatsioon:

Teadmata põhjustel keegi tekitab Pariisis katku. Lühikese ajaga haigus nakatab Prantsusmaa kaudu kogu maailma rahvad. Õudse haiguse batsilli vastu on teadus võimetu. Ka geniaalne naiskeemik Eléonore ei suuda täita temale pandud lootusi: ta katkubatsillile vastumürgi ot-singule asemel andub kirglikult armatsemisele. Ta hire osaliseks aga ei saa juudisoost õpetlane Elie-Elie. Eléonore viimselt armub noore Gaspard'i, kellesse jälle kiindunud pärlanna Mouche. Elie-Elie sõbratar.

Maailma rahvad põgenevad Norra kaudu Põhja Naba piirkondadesse. Põhi ühisi on võimeline katkubatsilli surretama, — on lastud lendu hüüdlause uute prohvetite poolt. Gröönimaal arenevad romaani lõpusündmused.

Toimetus

ISTUDES voodil, Eléonore ja Gaspard vestlevad. Eléonore määrab ära edaspidised sammud. Mouche saadetakse maapakku „Neidiste Laevale“, ja sunnitakse astuma vabatahtlikult või vägisi Puhtuse usulahklaseks.

Ilus Gaspard on liiga loid selleks, et vastu hakata. Ta langetab pää murdmatu otsuse ees. Oo, loid ja ilus noormees! Salaja on ta õnnelikki. Saatus otsustab ta elu, ta südame üle, vabastab ta valiku- ja algatusvaevadest...

Naine varjuga.

Kaunemaid filmitare Tallulah Bankhead.

Preili doktor

Kuid Eléonore on naine. Ja sellepärast tahab ta oma julmust teritada, oma kohtuotsust raffineerida. Ta kohustab Gaspardi seda käsku Mouche'ile edasi andma... Otsekohe... Oo, loid ja ilus noormees! Kiiresti! Eléonore annab talle aega vaid kuuskümmend sekundit... Minuti möödudes peab ta olema tagasi. Eléonore ootab teda. Ta hakkab sõrmedel lugema: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7...

Kuuskümmend sekundit!

Gaspard läheb. Ta leiab Mouche'i tualetti tegemast, juuksed seljal ja valge habe lõua all. Ta nutab rätikusse, õmbab Gaspardi, määrab teda seebiga. Ta rind voogab hirmust, armastusest... Gaspard kõhkleb...

All loeb Eléonore: 19, 20, 21, 22, 23... Gaspard värahtub. Mouche laskub ta jalge ette, neid suudeldes. Ta tunneb ta juukseid sääremarjadel, suud jalataldadel, pi-saraid suurtel varvastel.

All loeb Eléonore: 32, 33, 34, 35, 36...

Ei! Pigem surra! Hetkeks valdab teda häbi. Ta avab kabiini ukse. Ta silmi ees lainetab laevastik.

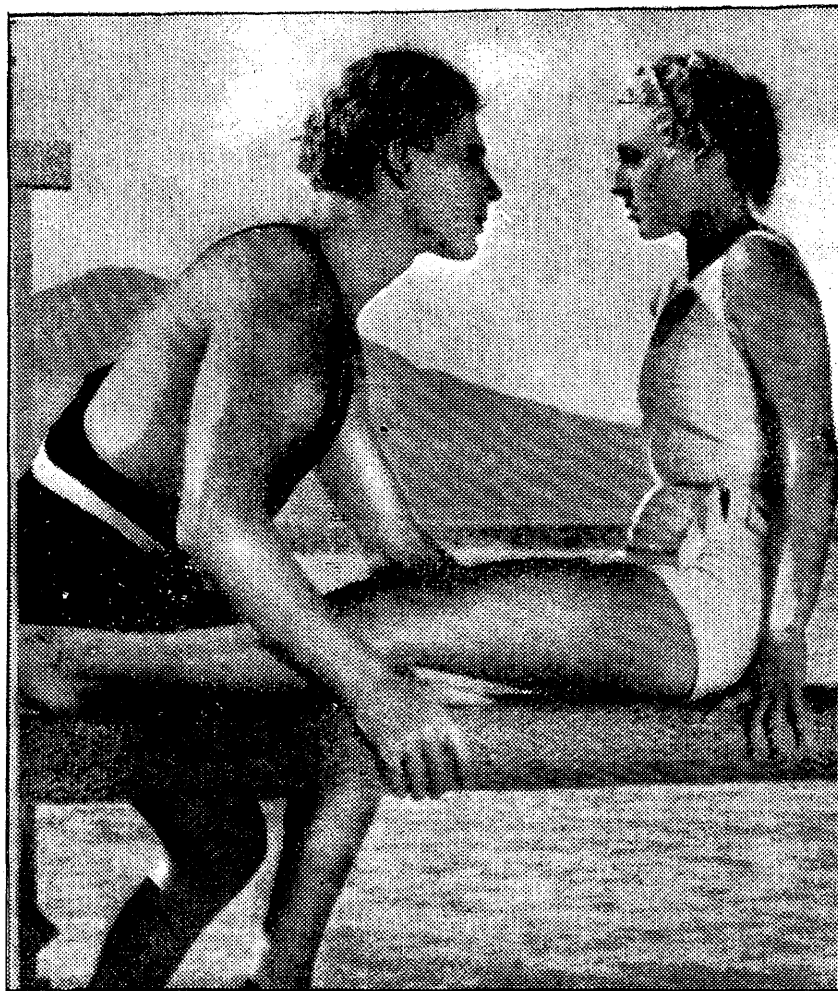
Ja all kuuleb ta Eléonore'i lugemas valjul häälel: 48, 49, 50, 51...

Ta kardab. Loid ja ilus noormees! Aa! ilus kui Paris ja samuti arg nagu Paris! Mouche on jäänud vait, nuuk-sudes. Ta kõhkleb... Ta jalad võbisevad... Ta käed värisevad...

Ja äkki pähvatab ta välja, nii nagu heidetakse ära endast pall, nuukse, maapao käsk, viskab kinni ukse, galopis jookseb, langeb purpurunasena Eléonore'i jalge ette, kes hüüab:

60!

Gröönimaa (59°46' laiuskraadist 83°37') on küürakas ja karvane kui kaamel. Lumeküütrud, jääkarvad, veekõrbe. See on maailma suurim saar. Küll mulle meeldib, et see

Armastus vee kohal

laialdane kontinent steriilseks on jäänud, et niipalju ruumi end üksildasele ilule pühendab. On sobiv, et südamekultuur muganeb mõnest kesapöllust.

Ankur heideti Angmagssalkis merre. Rahvad asusid tohutusuure fjordi kallastele. Eurooplased peatusid paremal kaldal. Inglise, saareelanike hingeeluga, valisid endile jääsaare.

Gröönimaal leidis Eléonore taas oma geenius ja rõõmu. Oli see Naba mõju või Armastuse täiuslikkus? Mouche'ist vabanenud, tundis ta oma, oma südame rahu paiga leidnud olevat. Kogu ta keha, naudingust küllastunud, võis nüüd anduda teaduse hiilgusele. Midagi pole suuteline sel määral hinge- ja meelterahu soodustama, kui mingi regulaarsus, mis ammandab soontele ja organitele rahulik kirk. Liha rahu on saavutatav täpsusega.

Eléonore töötab väsimatult Gaspardiga. Ta oli peaaegu uue lümfitaolise vaktsiini jälil ja kõik ta musklid värisesid ootuses. Ta katsetas igasuguseid annuseid kodujänestega. Gaspard jälgis retorte. Iga uut soodsat tunnust tõlgendati suudlusega. Vahepeäl aga jatkas katk oma sörgi söitu. Üksühe järele haigestusid rahvad, kes senini olid olnud nakatamatud.

Ühel päeval nakatas katk ka Gaspardi. Eléonore kaotas tasakaalu. Ta lõi ära oma juuksed arstinoaga, andis töötuse Lourdes'i Jumalaemale, tappis ära rammusa vutihagija, andis kõrvakiile jaapani õpipoistele, neelas alla küünla, purustas mikroobide anuma; laskus põlvili oma kassi ette, tantsis paljajalu lumel, kasvatas pikaks omad küüned, pidas dieeti. Äkki meenus talle uus vaktsiin. Otsekohe oli ta kindel tema mõjujuyuses. Geenius puhus talle näkku. Ta lõi endale vastu laupa, tegi pikkainina lõpnuud vutihagijale, puuderdas omi põski, näitas keelt, hõõrus silmi ja naeris, naeris.

Kuid kuidas toimida? Kui ta teatab oma leiutusest, sööstab rõõmust hullunud rahvajõuk tema kallale, teda

jumaldades, vaktsiini ära raisates, kõiki hukutades. Ja muide, mis puutub temasse rahvajõuk! Eléonore'i silmis on Gaspardi elu palju tähtsam kui 10 000 jänki oma. Ja see vaade on suuresti loogiline, täiesti kooskõlas maailma rütmiga.

Nüüd peab Gaspardile vaktsiini pitsima salaja, üksikus kohas, Meditsiinilise Valitsuse ja rahva teadmata... Kus?.. Eléonore mõtleb...

Fjordi suudmel näib liiva uppikukkunud jäämägi valge karuna. Ta nimi on Plantigrade.

Nüüdsest päale lipsavad Eléonore ja Gaspard vargsi Plantigrade'ile igal hommikul ja anduvad sääli üksinda, vaktsineerimisele ja armastusele...

Kuid täna laskuvad Plantigrade'ile küps mees ja tüdrukuplika, libistuvad jääpankade vahele, jõuavad jäämäe küljel asetsevatele siledale väljale. Need on Elie-Elie ja Mouche. Mouche valab Gangesi ja Volga pisaraid, üksinda olles selle mõistatusliku mehega, kes ise ka end ei tunne, kes on küllastunud oma rassist ja teadusest ja kes annab looduse nõudmisele vastukaaluks kõige värvivaesema nägudest. Mouche nutab Elie-Elie vesti, kuid see surub käega miini detonaatorit...

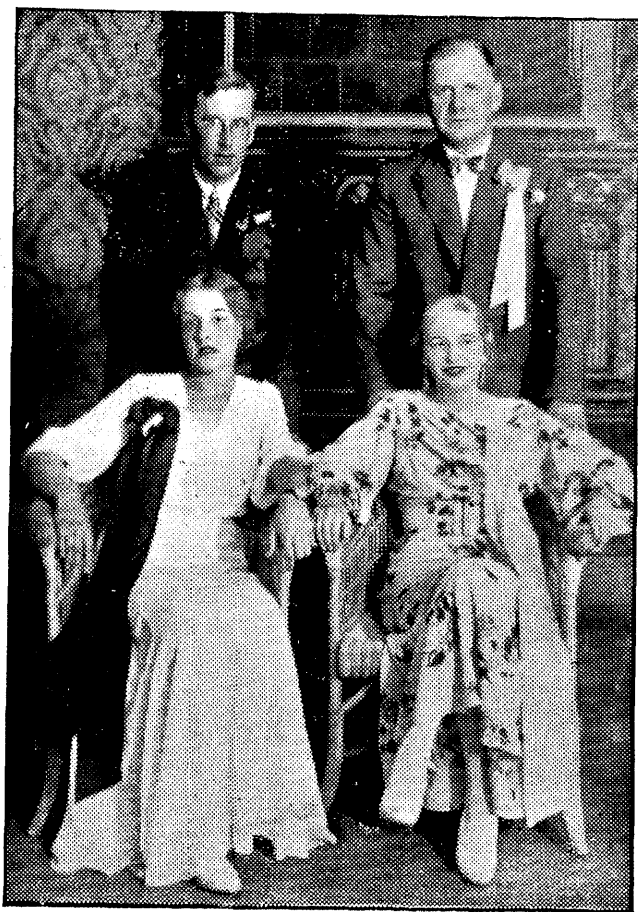
Too on meri-miin, jäämäkke inkrusteeritud. Euroopasõja ajal ujus suur hulk eksleivaid miine Skagerrakis ja Daani päritoluga, veevooludest põhja poole kantud, Jäämerre, Islandi, Spitzbergeni ja Gröönimaa poole. Mõned neist lõhkesid tugevate või meteoroloogiliste intsidendite läbi. Teised jooksid kaldasse kinni, surid liiva, inkrusteerusid jäämägedesse ja pankadesse.

Oma sajandeid vanuse raske käega silkitab Elie-Elie mere-miini detonaatorit.

Poseering

Pärnu suvekuninganna prl. Marie Kirschbaum (vasakul) ühes näitsiku pr. Dindeniga, suveprintsiga Carl Rothega ja printsiga adjudandiga J. Rautsmaaga

Samal hetkel jõuavad sinna Eléonore ja Gaspard. Nad kaisutavad teineteist ja kõnnivad täies õndsuses. Nad libisevad jäämäe keskele, mingisse valgesse katlasse. Gaspard tuigub, hingab vaevalliselt. Katk!..

Eléonore muutub tõsiseks, emalikuks. Ta asetab Gaspardi pikali, ümiseb talle vaikselt häälel lastelaulu. Käsi-kohvrast võtab ta pritsi ja vaktsiinipudeli ja pritsib armastatule seerumeist võimsaima.

Ja siis järgneb lõdvenemine sellele puhtale tugevale tööle. Naeratus sünnib Eléonore'i suul, levib ta juustesse, jõuab nina ja südameni.

Nüüd on Gaspard pääsetud. Vaktsiin on tõestanud oma mõjuvust täies ulatuses. Kahe päeva kestel on pulss paranenud. Ja Eléonore võidutseb:

„Oled pääsetud, mu arm! Kallis vaktsiin, kallis, et ta andis Sulle tagasi Su elu, mis mulle jääb. Päästetud! Ja Sinuga (kuid pääle Sind, nagu peabki) kogu Inimkond!“

Suudluste kaja levib üle jäävalla, äratab siin mingi ülima kire, jäämägede tohutu värahtumise.

Mouche, Elie-Elie vastu tuges, jälgib tardunult Armastuse käike. Elie-Elie sosistab:

„See naine piinab su südant, ta võttis sinult Gaspardi. Maailm ootab temalt seerumit; kuid ta ei mõista muud, kui jagada suudlust. See naine on püsiva katku eest vastutav. Igapäev sureb tuhandeid inimesi tema kõlvatuse pärast. See naine ei mõista muud, kui üht: armastada Gaspardi.“

Elie-Elie võtab jäise tütarlapse käed oma kätte, tunneb ta linnuluudena väikseid käsi värisevat kui hobuse artee. Ja jätkab: „See naine on suur süüdlane!“

Siis ütleb ta üsna tasa nagu unes:

„Ta on surma ära teeninud! Surma? See must ja ümar asi, mida puutun mina ja mida puutud sina (ta paneb Mouche'i käe miini detonaatorile)... vaja vaid vajutada, üks käivitushaak... pikk sekund... siis plahvatuse toredus... Lõpp!“

Võrgutaja hoiab väikest pärslannat oma kohutavate silmade vangis. Mingi tsivilisatsiooni vana jääk, mingi hirmu ja müsteeriumi segu takistab teda ennast tegu korda saatmast. Ta kardab end, kardab mõnd varjatud võimu, mõnd prohvetit. On hää, on õiglase, et see oleks lapse käsi... Elie-Elie naeratab. Oma südame kurus rahuldab ta igivana pahet, mis on magus. Ta hinge keerulisus tahab, et see oleks tütarlaps, kes...

Mouche'i käsi eksleb detonaatoril, ägedana, kõhnana, rahutuna.

Elie-Elie kordab kõlatul häälel väsimatult: „Nad on ära teeninud surma.“

Mouche'i kõhn käsi detonaatoril väriseb, väriseb, väriseb üha enam...

Äkki...

Pumm! m! m! m! m! m!

*

Eléonore'i surmast saadik elavad rahvad tervises ja rõõmus. Gaspard, kes jäi puudutamata jääpanga plahvatusest, teatas Meditsiinilisele Valitsusele ja rahvahulgale vaktsiini muinastaolisest leiutamisest. Kohe algas palavikus ja jääs ülemaailmne vaktsineerimine. Kogu inimkond, jättes maha kolm lihtset tööd, kalastamise, jahi ja armastuse, pühendus seerumi valmistamisele. Valitsus reorganiseeriti profülaktilisel alusel. Tänuväärsest Eléonore'i vastu pandi Gaspard triumviraadi juhiks. Meditsiiniline amet õpetas kiiruga välja sadatuhat haigeraavitsejat. Kõik euroopa üliõpilased said massiliselt arstidoktori tiitli. Sakslased, erilise keemilise andega rahvas, asusid miljoneid pritse valmistama. Aga Maailm muutus sentimentaalseks ja farmatsöötlikeks.

Mustlaseid ennustab tulevikku

Neegrijõmpsikate, hindude jõugud ristlesid läbi Gröönimaa, ajades suure kisa saatel rannale kõiki karv-loomi: lumejäneseid, polaarrebeseid, põtru ja valgeid karusid. Kõik need loomakarjad aeti peaaegu saaretaolisele maalale ja sääal tapsid miljonid meksiklased, venelased ja kurdid, ise versised otsmikust suure varbani, neid oma soovi järele. Nende lümfid, mis oli vaktsiini aluseks, korjati hiigelaukudesse ja sääalt saadeti ta Angmagssalki vaktsineerimis-tsentreisse.

Vaktsiin ilmutas suurt tervendavat jõudu. Mõne päeva jooksul sai inimkond tagasi oma tervise (ja tervise lisandid: ägeduse, pahed ja rumaluse jne.). Iga natsioon, iga süda avaldas Eléonore'ile igavest tänu. Jäämäe õhkulendamist seletati kui õnnetut juhtumit. Doktor Elie-Elie ja Mouche olid sääal haavata saanud. Esimene, kergelt riivatud, oli juba paranemise teel. Kuid väike pärslanna, raskesti haavatud, oli 6969 hospitalis suuremal. Mis puutub Eléonore'i, siis oli ta suure hiilgusega mäkke kaevetud hauda sängitatud. Siin sai ta lõputute kultuste esemeks. Sada rahvust näitas talle sajalt viisil oma austust. Hauda

Käthe von Nagy ja Albin Skoda Ufa filmis „Armastus, surm ja kurat“

juures valvas alatasa tuhat nutvat naist. Neli rauka, üks neeger, üks valge, üks kollane, üks punane, hoides kahel käel kõrgel hülgerasvast küünlaid, kiitsid päeval ja ööl nelja maailmakaare ta geenius suurust. Kümnetuhat skulptorit tähus lakkamatult haud-mäge. Kõigile ümbruskonna jäämägedele püstitati jääpangad, mis kujutasid Eléonore'i mikroob hammaste vahel. Piki randa nimetati tema nimega kõik lahed ja maaninad. Igat värvitõugu õpetajad, mandariinid, kirjutajad ja kirjatundjad kirjutasid ta elulugu viessajast keeles. Et sümboliseerida ta armastuse universaalsust, pandi ta süda pudelisse ja viisati see merre. Varssi segunes siia ka ebauusk. Primitiivsed rahvad muutsid ta peagi Jumalannaks.

6969. haiglas on Mouche suuremas. Ta selgroog on murdunud. Väike pärslanna sureb üksildasena. Kas Gaspard tuleb? Ta kuulab ja ei kuule muud, kui oma südant. Süda teeb kára, kui kahur. Tuleb ta? Jäämäe eksplosioonist

Norma Shearer ja Frederic March

saadik pole ta teda enam näinud. Iga päev nõuab ta teda, teda. Asjata! Kuid täna, enne kui sureb, tahaks ta väga... Ta koondab oma mõtte füüsiliseks hõikeks. Ta kõhnaks jäänud nina kummub vibuna. Kogu ta keha, ta hing on muutunud sooviks, püüuks, tahteks. Ta käed kortsutavad lina, et ta kuuleks. Ta silmad puurivad läbi seina, et ta tuleks. Tuleb ta?

Vähe aja eest saatis ta talle kirja, müstilise, nagu skelett:

„Suren. Tule. Võta vastu mu saladus, Su saladus, ta saladus!“

Tuleb ta?

Jessie Vihrog aafriklanna osas

Ta astub sisse. Ta läheneb, võtab Mouche'i käe, suudleb teda pärsia juukseile, greeka kulmudele. Kuid Mouche ütleb:

„Ei, ei! Olen vääritud, mina olin, kes...“ Aravõitmatu pihtimise tarve paisutab ta keelt. Tunnistus sulab ta suus ta õrna süljega. Alanduse ja häbi mahlakas tunne ker- kib esile ta sisikonnast...

Gaspard kummardub ta üle. Ta silitab ta vahast kaela, kuldset käerannet. Ta hingeõhk mõjutab nõiaväel surijat, kaamendab ta põsed, sütitab ta silmad. Ta küsib teraval pilgul:

„Vääritud? Miks?“

Mouche sosistab:

„Õhkulaskmine... See olin mina... olin mina kes... lasi jäämäe õhku!“

Gaspard värahtub.

„Sina! sind! sina! Nurjatu!“ Ja jultunult haarab ta surijat kaelusest. Otsekohene surma tarve lämmatab ta. Ta surub habrast keha, vajutab õlale. Ta sõrmed pigis- tavad kristall-kaela.

Mouche kardab. Peab ta surema hukkamõistetuna, su- rema ilma naeratus ja hellituseta Gaspardilt? Surra tema läbi ja tema pärast? Kole!

„Ei! Mitte mina!“

„Kes? kes?“

„Elie-Elie!“

Gaspard lödvendab oma pigistuse. Äkki, suur häbi valdab ta hinge, ta käsa. Pisar, kaks pisarat, ta musklite suure pingutuse viili, voolavad... Mouche'ile.

Ja Mouche seletab üksikasjaliselt nuuksumiste, naeru- ja nutu saatel, krampide, juuste, rusikate, silmiga, suuga. Ta jutustab kõik oma naha, oma hingega. Ja ta deliirium paisub valeni.

„Elie-Elie on see, kes teda on viinud jäämäele, kes surus. detonaatorit.“

Kuid juba põgeneb Gaspard kisades. Oma jooksul teatab ta rahvahulgale Elie-Elie roimast. See levib kogu- mispaikades, laatsarettides. Varsti koguneb rahvas, moodustab gruppe. Uudis levib suust-suhu. Kahelpool fjordi kaldaid kajaneb, levib sama hüüd:

„Surm Elie-Eliele! Surm!“

Tõkestamatud mitmevärvilised naistejõugud tungivad Elie-Elie laboratooriumi. Rahvajõuk tungib maruhoona mik- roobide saali. Haaratakse Elie-Elie igalt poolt, juustest, kätest, mütsist, pükstest. Kaks bulgaaria matrooni ha- ravavad teda kõrvust ja tõmbavad ta välja. Ta seotakse keset platsi asetseva posti külge.

Elie-Elie, pöörduva posti külge seotuna, jagab jat- kuvalt rahvahulgale lakkamatut naeratust. Ta teab, et kõik on asjata, et Saatuse kell lööb ja see kindlus am- mendab talle müstilist rahunemist, mingit antiikset ma- jesteetlikkust. Ta on sõnatu ja mõtlik, üksinda rahva- hulga ja oma esivanemate Moosese ja Jakobi ees. Iroonia voolab piki ta näojooni ja õline filosoofia ta habemesse. Ta vaatleb oma arvutuid timukaid, ja ta üleolu ripub välja ta suust.

Sel hetkel on Elie-Elies midagi ühist Kolgata kannat- ajaga, kunst-kunsti pärast, ilma Ülestõusmiseta ja ar- mastuseta.

Nüüd voolab kokku maailma-rahvahulk. Tuhanded, mil- jonid neegrid, valged, kollased jooksevad fjordi randa mööda kokku, universumi hütiete saatel. Inimkond tung- leb ülimalle vaatamängule.

Kõiki keeli kõnelevad vabatahtlikud moodustasid süü- posti ümber mingi elementaarse korrapidamise.

Horitsondi piirides tekkis instinktiivne vaikus, mitme värviline ja mitme kujuline!

Mingi nägematu, grandioosne lavastaja säeb maa rah- vaid ümbruskonna küngetele. Mõni geniaalne timukas, läbiimunud kujutlusist ja asiaticismist, korraldab üksik- asjaliselt ja suurepäraselt hukkamist.

Siin-sää! prelüdeerivad viiulid ladina rahvaste ja ha- vaii suguharude poolt. Uha lähemale laguneb harmoonia pisarate valinguna. Tuhanded mänguriistad, tuhandet tüüpi, tantsivad jäämäe ümber. Kogu maa on modulatsioon, heldimine ja ühtlus.

Trummipöörin. Hakatakse hävitama viit meelt! Kuul- mine! Brandenburglane läheneb Elie-Eliele, astub ta jal- gele ja löikab ära ta kaks kõrva.

Haistmine! Neapolitaanlane löikab ära ta nina man- doliinihelidel.

Maitsmine! Ilus venelane suurte ohete saatel tõm- bab ära ta keele oma tohutute koledate kätega.

Nägemine! Täidlane ja õrn türklane läheneb talle ja kisub välja ta silmad.

Kompamine! Ka selle tunnused hävitatakse jaapani naiste poolt.

Ja nüüd algab räbalaiks muudetud Elie-Elie ees maa- ilma rahvaste defilee.

Elie-Elie, takerdunud köidikusse, agoniseerib. Ta nägu on vaid üks maavärin, kogu ta keha on vaid võitlusväli. Ta saadab kuuldavale viimse ohke.

Ja kohe läheneb laibale erakordne tüdruk, kes on sündinud armukeseks, nagu sündidakse lilleks. Mouche on tõusnud oma surivoodilt, on enda vedanud karistus- kohani. See on süinge südamepiin, mingi salajane tarve hääks teha, või milline südamehoog juhhib ta samme? Ta on reetnud selle mehe, rivaali. Kuni valeni! See ohver on tema ohver. Kahjatus seguneb tas immanentse õig- lusega. Ta lõpu ebakõla saagiks saanud hing eksleb jumalikkuse regioones. Kuid enne surma tunneb ta enesel olevat kohustuse korda saata viimset tegu.

Ta pingutus on teda rammetuks muutnud. Ta käärdub laiba kõrvale. Ta on kaame ja raske kui surnu. Väike surija kummardub üle Elie-Elie laiba.

Nende kahe keha ühtumisest kunagi tekkis mõnu säde. Mouche tunneb, et see liha side on igavene akt, kustut- tamatu sajandist sajandisse. Ta kummardub verise näo üle, räbalaiks habeme üle ja suudleb Elie-Elie suule...

Suudlus... viimne hingetõmme... kümme kõhna sõrme, mis kokku kisuvad... ning Mouche vajub Elie-Elie kõr- vale.

Lõplikult...

Mehe kaitse

kõik asjad ta kiirte all oma värvid. Ja nii teeb ka naine kõike, mida ta teeb, ilma vaevata ainult sellega, et ta on, et ta kiirgab. On otse tähelepanu äratav, kuis naiselik kiirgamine kordub kõigis naiselises elukutses enam kui mingi sihitaotlus. Või peab seda pidama tööks, mida teeb ema lapsele, naine mehele, õde vennale? Ja mis on selle ime põhjuseks, mis kogu seda tegevust laseb toimuda naiste kätes päris märkamatu? Naise tegevus on arusaamatu. Võiks koguni näida, nagu ei haaraks naine üldsegi mitte ellu: nii väga puudub ta vahelesegamisel igasugune sundus, igasugune vägivald. Mees lööb käsitsi lahinguid, tormab hulljulgetes uurimisretketes ümber kogu maakera; paigutab kivi kivile monumentideks; kirjutab raamatuid; piitsutab õhku kõnelustega; moonutab juba mõtlemise man oma näolihakseid sõnatus pingutuses, just nagu oleks vaja sooritada mõnda suurt hüpet, kuna naine ei tee muud kui puudutab ta käsi, on enam žestides (liigutustes) kui liikumises. Ühel vana-rooma hauakivil, mis peidab ühe neist auväärseist vaprade poegade ema põrmu, võib lugeda ta nime kõrval kahte sõna: *Domiseda, lanáfica!* — „ta hoidis oma maja ja ketras“. Ei midagi muud. Meie aga usume nägevat matroonati rahulikult majalävel kükitamas ja korraldamas pikkade sõrmedega valget villa.

Naise mõju on nägematu ja ta ulatub kõikjale. Ta mõju pole kärarikas nagu mehe oma, vaid staatiline (ra-

Praha viiulikunstnik Milenko Rejmonová

IGA mees, kel ei puudu õrnemad tundmused, on vähemalt kord elus, kohates naist, näinud temas midagi võõrast ja endast hoopis kõrgemat. Endastmõistetavalt oli sel naisel vähem teaduslikke kalduvusi kui meil, vähem kunstilist loomisvõimet, vähem poliitilist annet, vähem väejuhataja pilku. Ja ometi tajusime teda kui meist kõrgemat liiki olevust, ja me tundisime seda üleolekut meist mõnda, nagu see kunagi ette ei tule samal tegevusalal, kuid väga erinevail astmel asetsevate meeste vahel. Põhjus seisab selles, et mehelikud anded — teaduse või kunsti talent, poliitiline või rahanduslik osavus, moraalne kangelaslikkus, ripuvad inimese küljes kuni teatava kraadini kui midagi rakenduslikku. And loob üldtarvitavaid või üldtarvilikke asju: teadus, kunst, rikkus, avalik kord. Aga see, mida hindame tegelikult, on nimelt asjad ise ja vaid kasin vastuhelk sellest hinnangust langeb anetele, mis olid tarvilised, et neid asju toota. Me ei taha mitte luuletajat, vaid luulet, mitte poliitikut, vaid poliitikat. Mehe meisterlikkus peitub ta tegevuses, naisel — ta olemises. Mehe väärtust mõõdetakse selle järgi, mida ta teeb, naise väärtust selle järgi, mis ta on.

See, mis meest kõigepäält tõmbab naise poole, on naise kogu olemus ja mitte ta tegutsemine. Nii tulebki, et naise otsustav haarang ajalukku on toimunud mitte, mitte tegude kaudu, vaid see on järgnenud ta liikumatule, puhtisiklikule juuresolekule. Valgus ei pruugi ju ka end sugugi pingutada sest, et valgustada ja ometi saavad

Tartu Naisühingu käsitöökoos

-kõne naistele

hulik). Naiselikus loomuses peab vist sisalduma atmosfääriline element, mis nagu kliima mõjub pikka mööda. See on, mida ma mõtlen, kui ütlen, et meest tuleb mõõta ta tegude, naist ta olemise järgi.

Sellega seletub ka, et naise kultuuriprotsess evib mehe kultuuriprotsessist erineva loomu. Mees tahab, teaduses, kunstis, poliitikas, tehnikas teha ikka täiuslikumaid asju. Naine täiendab end sellega, et ta ise muutub aina raffineeritumaks, üha nõudlikumaks.

Ikka nõudlikumaks! Minu arvamust pidi on see naise õige missioon maakeral: olla nõudlik, muutuda üha nõudlikumaks mehe täiuslikuks saamise suhtes. Kui mees läheneb naisele, siis seks, et saada naise poolt valitud. See hool, mida muidu muretu mees kosimise ajal omistab oma välimusele, ei pea kinnitama midagi muud kui sisemist suhtumist, milleks meid kohustab naine. See me sisemaailma iseenesest toimuv katsumine ja puhastamine on esimene täiendamise akt, mida naisele võlgname. Siit läheb see edasi. Mees astub, niisugusena nagu ta on loodud, naise ette, avaldab oma arvamist, ütleb oma sõna, näitab oma võimeid ja püüab naise pilku, mis on kas *jah* või *ei*. Igale mehe toimingule langetab naine laitva näoilme või tasub seda naeratusega. Niisuguse käitumise tulemusena mees teadlikult või alateadlikult kaugendab äralükatud toiminguid ja lõpuks loobub neist üldse, viljeldes ainult neid, mida naine on vastu võtnud jaata-

Beebi

li naiskäsitöö-osakonna töid

misega. Ja ühel päeval ärkab mees — kui keegi sootuks teine, uus inimene. Ilma et ta oleks midagi teinud, olles rahulik nagu roosipuul roos, kõige enam viivuliste liigutuste haaramatu kiirgamise kaudu, mis on langenud kui irrealse peitli löögid, nii on naine ürgainest loonud uue mehe kuju. Võiks ütelda, et naine kannab hinges kindlat kujuteldavat profiili, millega ta mõjustab igat talle lähenevat meest. Ja tõepoolest, olen ma arvamisel, et see on nii. Iga naine peidab oma sisemas ühe mehe ürgpilti ja seda enamasti alateadlikult. Naise tegevus ei seisa mitte teadmises, vaid tundmises. Teada — tähendab evida asjade mõtet ja mõistet. See on mehe osa. Naine ei tea oma meheliikku ürgpilti. Kuid sümpaatia ja antipaatia, mida ta tajub kohates meest, tähendavad talle selle ideaalse koorma, mida ta teadmatult kannud südames, tegelikku leidmist. Ainult sellega seletub tõsiasi — mille, muide, jätan kõrvale, — et iga tõsine lemb, eriti naise, tuleb kui välg, kui *coup de foudre*. Armastus, mis tuleb pikkamööda, polegi armastus. Armastus tuleb äkki ja nimelt nii silmapilkselt ja haaravalt, et naine sellest vaevalt puudutuna tunneb end olevat kui hävitatud. See

Osa kudumise osak. väljapanekuist Tartu Naisühingu käsitöökooli kevadiselt õppetööde näituselt

salgamatu nähe seletub üksnes sellega, et naise südames asuv pilt kohtab äkki vastava kehalise mehega, kes sammumas tast mööda. Lemb, armastus oli juba oodanud, ta pruugib ainult võtta tuld.

Enamik mehi elab tühjadest lausetest, päritud ideaalidest, nürimeelselt ülevõetud tundmustest. Samuti kannab enamik naisi endas odavahinnalist mehe pilti, mustrit sellest, millest me maailmas pole põrmugi puudus. Kuid nii nagu on geniaalseid mehi, kes mõtlevad uusi mõtteid loovad uusi kunstistiile ja leiutavad uusi õigusenorme, nii on ka geniaalseid naisi, kelle aulises aines, loova tundelikkuse hõnguse käes, võrsub uus meheideaal. See ülev

profiil mõjub just kui kõrgem käsk, kui eeskuju ja algtüüp kogu seltskonnale, kasvatades ja tõstes viimast naise võlu kaudu mehele.

Seega on naisele nagu mehelegi antud enam või vähem geniaalsust. Puhas naiselikkus on kultuuri oluline dimensioon (mõõde) ja on olemas koguni spetsiifiliselt-naiselik kultuur oma annete ja geniaalsustega, oma sihi-taotluste, võitude ja langustega. Selle spetsiifiliselt-naiseliku kultuuri tõttu on naisel oma päritud osa ka ajaloo käigus.

Hispaania kirjaniku, prof. José Ortega y Gasset'iraamatust „Naise mõju ajaloole“.

Tartu Naisühingu käsitöökooli kompositsiooni ja keraamikat

7-ndalt üleriikiikult maanaiste suvipäevalt 15. ja 16. juunil Vigalas

Päevast võttis osa umbes 5000 naist ja meest Auküalistena olid peol MIINA HERMANN, AINO TAMM ja Soome Marttaliitto esindaja pr. EELI MALLINEN

Maanaised Vigalas

Rahvariides pidulisi maanaiste suvipäeval

Maanaistepäevalt Vigalas

Esim. reas: pr. E. Mallinen, pr. M. Ojansoon, prl. Eenpalu j.t.

Pärnu plaažilt

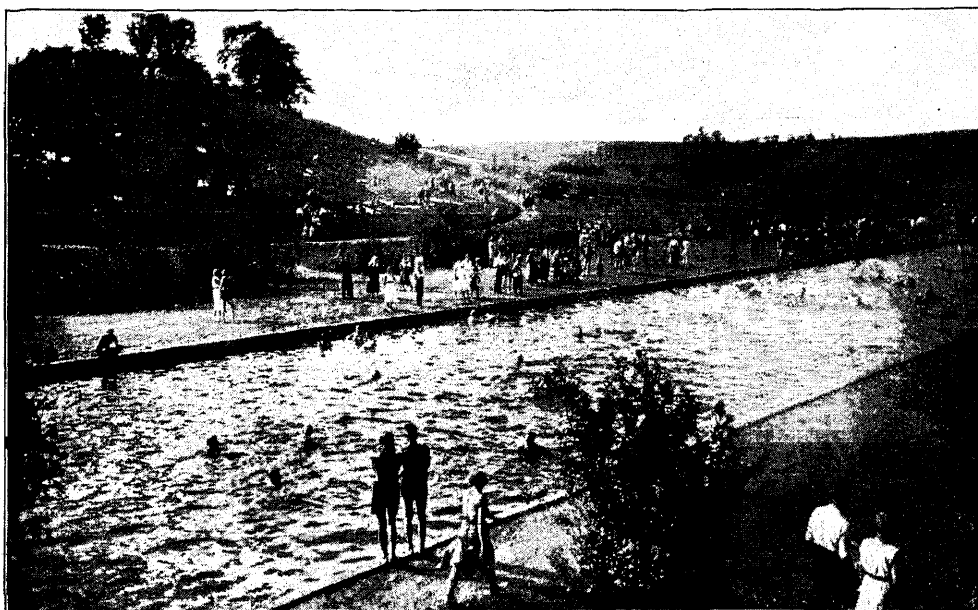

Kõnelused kasteheinas

Kaitseväge staabi üleajateenijatekogu liikmete abikaasad keedukursusel

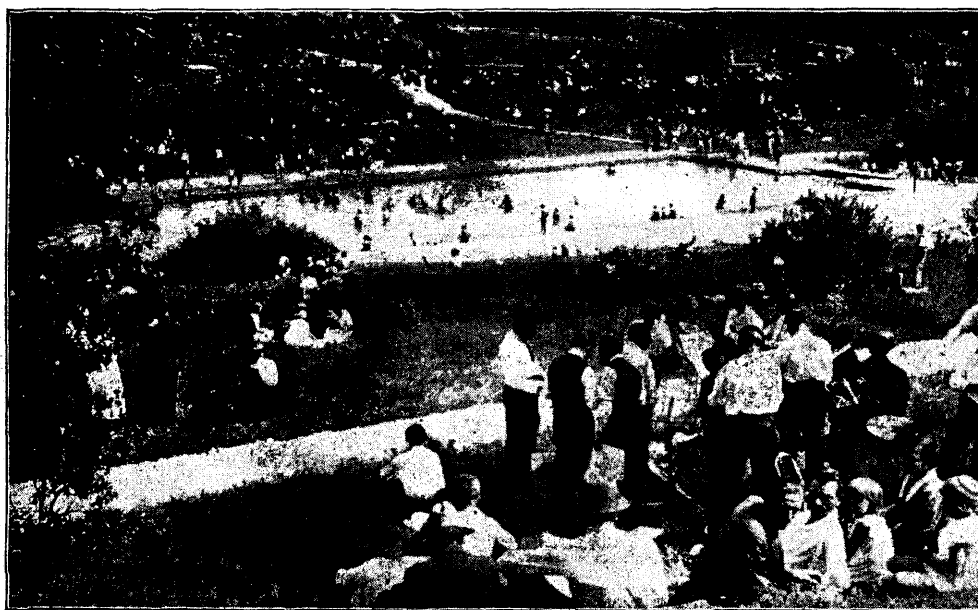

Allhovitseride keskkogu meeskoor, asut. 6. II. 1935 Tallinnas, koorijuht UDU TOPMAN. Koor võtab osa III-ndast meestelaulu päevast 21. juulil Haapsalus

VILJANDI SUPELBASSEIN NR. 3

Fot. J. Riet

Suvine pühapäev Viljandi Queveski orus laste-suvebasseini juures

Fot. A. Kiisla

KÜLÄJUTT

— Uuemäe Lõisil käind kosilased,
talt palutud kätt ja . . . kaugast.
Nii kõmises varasel hommik=tunnil
ju külän suur uudisjutt.

Alatoa Kadri läks paljajalu
üle põuase nurme
teistre saunanaisele kähku
ilma=suurt uudist viima:

— Uuemäe Lõisil käind kosilased, —
talt palutud kätt ja — kaugast. . .

Teistre saunanaine veel rutem
kihutas Tammaru mäele
ütleva perenaisele nõnda:

— Uuemäe Lõisil käind kosilased,
talt palutud kätt ja kaugast,
aga näe, kurivõrk Lõisi a and jonn
Sirnaski Juhani pärast. . .

Tammaru perenaime läks piima
ise sel kommikul viima.

Astus tee=ääre Tõimaste külla.

— Tere jah! Uudist kah:
Uuemäe Lõisil käind kosilased,
talt palutud kätt ja kaugast,
aga näe, kurivõrk Lõisi a and jonn
Sirnaski Juhani pärast. . .

Ega loost hääd nahka või tulla,
vana Jüri on kärkin:

— Kaegu tütar sulasel' minna, —
täiesi tema ei anna!

— — —
Ja nõnda see küläjutt pikemaks venis,
suust suhu saades veel lisa,
ning lõunal sest kõneldi Tarvandi talun,
kui mitmepäevasest kisast:

— Uuemäe Lõisil käind kosilased,
talt palutud kätt ja kaugast,
aga näe, kurivõrk Lõisi a and jonn
Sirnaski Juhani pärast. . .

Vana Jüri a and sulase ära:

et «mul vaata, kus väumiis!»

Lõisi vaene joond seebipera —

eluks ei olevat lootust,

kolmeaastane täkk surnd ära —

arvataks: Juhani tegu. . .

Vakamaa vilji viid aidast välja,

vaata: need — kosilased!

E. UIBO

Asjamees tellinguil

Kultuuri
puudumisest me kultuurielus

Eesti kriitika allamägekäik

ON väidetud: me kirjanduslik kriitika ei täida oma ülesannet. On koguni üteldud välja: ta ei näi saavat aru, mida ta taotlema peab. Ta ülesandeks on kirjaniku väljenduste tõlgendamine, tema loodud kujude valgustamine, teose plusside ja miinuste igakülgne näitamine — kasuks kirjanikule ja lugejale. Kahjuks aga kriitik esineb meil nii, et kirjanik peab teda pigemini oma vastaseks. Me kriitik, nagu ütleb Luts, ei lahka ega analüüsi (sellepärast, et ta pole võimeline seda tegema?). Ta iseenda nõrkuse varjamiseks suhtub teosesse kas üleolevalt, paremal juhul sallivalt, või siis jälle teatud korral aina üldsõnaliselt kiitvalt sääl, kus „tendentsi tõttu teisiti ei saa.“

On aga ka üteldud: Kriitika on meil õieti üldse kadumas. Kriitikuist on saamas kirjastuste tööriistad, teoste soovitajad (raamatukogudele ja neile, kes, oskamata ise seisukohta võtta, pimesi hindavad puhta rahana seda, mida kiri räägib arvustaja allkirjaga).

Tähendab, — ka saamatu kriitik (kes vahel kogemata ka märki tabavalt võib kirjutada, leides nagu pime kana tera) on langemas veelgi madalamale astmele: nii häänahalvana kui ta ongi omale nime teinud, — ta „palgatakse“ arvustajaks? Kes nüüd varjatult või varjamatult kiitku palkaja väljaandeid?

Oleme's tõesti nii kaugel? Nende ridade kirjutaja veel ei söanda uskuda seda. Aga märke on, mis lasevad arvata, et on kriitikuid, kes ilmutavad erilist sümpaatiat mõne kirjastuse väljaannete vastu otsekui mingis alluvuse korras. (Kui mõnel pool välisriikides on tavaliseks kombeks arvustaja „äraostmine“ autori ning kirjastuse kasuks, siis see komme ei pea meil vastuvõttu leidma. Tõde on meile veel vajalik).

Kui see on tõsi, et meil on kriitik nii või teisiti (võib-olla — mingisuguse isikliku sümpaatiat alusel) allutatav kirjastajale, siis tähendab see meie kriitika lõplikku allakäimist. Uskugem ja lootkem ometi, et see nii pole; et vaid hääsoovlus mõnikord sunnib kriitikut laskuma oma harilikult laituste võristamiselt ka „asjalikule hääkskiidule“ — sellal, kui ta teise kirjastuse samaväärse teose trummipõrina saatel eksekutsioonile määrab.

Mitte alati pole meie kriitika nii kiratsenud ning põdenud (ning nii puudunud) nagu praegu. Mitte alati pole teda arvustama hakata juletud. Ta on ka paremaid päevi näinud. Ta on ka aukartust äratanud.

Oli aeg, mil Hindrey, Tuglase, Oksa, Gailiti, Visnapuu, Kangro-Pooli j. t. „kriitilised tundmused“ (ning just 1918. a. *Postimehe* kirjutused) avaldasid märke, et võib saabuda ka eesti arvustusele väga huvitav tõus.

Sellele ajale kohe järgnenud vabadusvõitlus, mis ilmutas võrratut eesti meele kangelaslikkust ja kotkalikku lendu, ja võit pidi oodatavaks tõusuks ilmselti kaasa

aitama suuril sammel. Edasi riiklik iseseisvus *Loomingu* võimaldamisega, riiklik abiraha *Loomingule*, *Eesti Kirjandusele* ja igale suuremale-olulisemale üritusele, kirjanikule ja üldse kultuurtegelasele (küll mitte arvustajale kui organisserimatule), — see pidi juba vägevalt arendama vaimu tõusu. Oma ülikooli saavutamine, eesti keele professorid, stipendiumid jne., jne. — see jälle pidi veelgi arendama ka eesti kirjanduse ja ta kriitika arengkäiku.

Tegelikult — tõesti imelik — just nüüd kirjandus ja selle kriitika õieti närbuma hakkas. Kirjanikke haaras rahva võidutee kirjeldamise vaimustuse asemel inimlikult mõistetav võitlus kultuurkapitali (otsekui sõjasaagi) jagamise pärast. Unustati, et kultuurkapital pole soomus, vaid vaba Eesti kultuurne tänu neile, kes võidelnud ja võitlevad edasi vaimu abil Eesti kodumaa tuleviku eest — väärikalt.

Ent kui kirjanikud siiski õigustatult asusid võitlema kultuurkapitali saamise eest, siis jäid asjata oma tööloiuks kriitikud. Nemad oma kutseorganisatsiooni ka luua ei taibanud, unustades, et meil arvestatakse organiseeritud üksustega. Apaatia haaras osa neist — „töötuina“.

Ning nii ühel päeval *Kuukirja Eesti Kirjanduse* toimetaja pidi seisma tõsiasja ees: kas täita riikliku toetusega ajakirja veerud arvustuse asemel teoste registreerimisega, nende sisu maha jutustamisega, ning üldlauselise soovitamiseega või mitte — algajate noorte sulest. Viimased aga olid sel või teisel põhjusel rohelised peaaegu igas mõttes. Andekaimad ning töötavamalt püüdlikumad nende hulgas (Arthur Roose, Ilmar Reiman) kahjuks surid. Häatahtliku usu juures võis ehk loota noortest kunagi arendada saavat mingit kriitikute kaadrit. (Ülikoolist-tulnud hiljem kogunesid *Loomingu* ümber. Neile aga käesoleval aastal kirjanikud andsid hundipassi, üteldes, et nad neid nii kehvade tulemuste juures oma kulul kauem kasvatada lasta ei taha). *Eesti Kirjanduse* toimetaja otsustas noortele tulla vastu juba sellepärast, et mitte ajakirja vastavat osa jätta tühjaks. Küsitav, kas ta selle sammuga tegi suure vea. Tõsi on, et *Eesti Kirjanduse* kahvatanud noorukite kriitika pakkus väikestki vastukaalu meil peatselt lopsakalt õitsele lõõnud täiskasvanute oma „sõbra-“ või „viha-mehe“ kriitikale... (Lootkem, et see viimase liigi kriitika jäänused meil pikapäale üldse likvideeritakse).

Erilise ning viimase järgu meie kriitika ajalukku tõi — nii imeline kui see jälle on — oma eesti ülikool. Ei saa muidugi kõiki mõõta ühtlase mõõdupuuga, kuid üldmulje ülikooli poolt antud kriitikuteest on nende ridade kirjutajal halb. Tõsi, Oxfordi teadmistega andekast Orasest lootsin minagi Eesti Belinski, aga — elame-näeme.

Peaks olema nii, et maailma- ja eesti kirjandusega põhjalikumalt tutvunud kirjandushuvilised esteedid taha-

UUDSE OOTEL

Haanjamehe ESIMESED RUKKIHAKID

vad ja suudavad olla asjalikud; jagavad oma teadmisi ja mõtteid lugejaga väga huvitavalt ja igati nii, et sellest tuleb suur kasu kirjanikule ja publikule. Tegelikult aga selgub, et just akadeemilise haridusega kriitik on kas lausa eluvõõras (loodetavasti vaid oma nooremas eas); kas sedavõrd võõrmaailmast haaratud, et pikalt-laialt imetleb teda ja nõuab endaga selle kaasa imetlemist, või jälle niisugune *mixtum*, et ta pole ei haritud ega harimatu, ei peenelt voolitu, ega „kultuurne“ kirjaoskamatut, küll aga keskelt-läbi ebanauditavat, omaette küllaltki vastutustundetu kah-kriitik, oma enesetunde liigtuhingliku tõusu ohver. Ta traagilist olukorda paisutab tiitlikese saavutamise oma nime ette, kuuluvus organisatsiooni ja teadmine akadeemiliste tuttavate-toetajate ringi olemasolust enda taga. Et ülikoolist toodud teadmised võivad olla teoreetilised (mida alati ei anna elumõistmiseks rakendada) ja pääliskaudsedki (diploomi saavutamiseks vaid kiiresti hangitud) ning selline tuupimise vili, mida pärast tegelikult ei osata iseseisvalt kasutada, — seda säärase kriitik ei küsi, kui tal on olemas väike kirjandushuviline sooneke või kui juhus lükkab ta iseeneest, vastu ta tahtmiski arvustajaks (teda näit. palutakse seltskonnas seisukohta võtta, mõne kirjandusküsimuse puhul, temalt tellitakse artikkel jne., — igasuguseid võimalusi võib esineda, kuidas inimene arvustama pannakse, kuni see saab ta vajaduseks; kuni ta arvabki, et ta on arvustaja). Ja siis ta ei küsi endalt, kas ta on see, kelle enda arvab olevat; kas ta on võimeline iseseisvalt loovat vaimu arvustama ja õpetama, kas ta on sõnaga — kohane ja andekas.

Kriitikult tuleb nõuda põhjalikku haridust. Ent ka andi, intuitsiooni! Ja suurt vastutustunnet. Kahjuks meil ülikoolist tulnu, kui on eksam prof. Suuts juures sooritatud ja kui on endal lausahtlis luulekatseid, siis arvatakse, et ollaksegi kriitikuks kohaseim, eelistatuum, asendamatuim, õigustatuim, — ollakse ju diplomeeritud mees. Mõistan pahameelt, mis valitseb kirjanikkonnas säärase akadeemiliste noorte väärarvamuste vastu. Ja ma ütlen, kui valida kahest halbusest üks — kas kirjanik kaaskirjaniku arvustajaks või praegust akadeemi-

list kriitikut eelistada esimesele, siis ei saa nüüd enam olla kaht arvamust: kuni magistrid ei suuda või ei taha kirjanduskriitika ülesannet tõsiselt võtta, seni jätku nad eesti kirjanduse ja eesti kultuurelu arvustamine siiski pigemini vähemharitute hoole. Sest viimased, nagu näitekirjanikku sel põhjusel, et kas neis endis elab loov säde või nad tunnevad elu paremini, kui noor akadeemiline publik, kes vaid õppinud, seistes elust alles eemal.

Küsimusest edasi rääkides tähendaks tungida Eesti Kirjanikkude Liidu pääkoosoleku pikemate sõnavõtude alale. Korrakem vaid, et kirjanikud ei taha enam *Loomingu* veergel näha akadeemiliste arvustajate kriitikat, sest neile on viimaste pikaajalisest asjatuist katsetusist villand.

Kuidas akadeemiline kriitik ei peaks mingil tingimusel esinema, sellest siin ühe sellise tegevusest näiteid:

Ühe kirjastuse väljaandel ilmuv asjakirjas teeb akadeemiline arvustaja (karistamatult) maha kõik teised eesti kultuurajakirjad (mis selle kirjastuse väljaandel pole ilmunud või parajasti ei ilmu). Puutuda ei juletud ainult *Loomingut* ning *Kuukirja Eesti Kirjandus* (kus autor ka oma arvustustega esineb) ning millegipärast ka omaaegset *Aega*. Unustas, et tulevik ja olevik tugineb minevikule (France), ning muudkui lammutas asjamehena tellin-
guid.

Otseselt tellimise päälle sama akad. kriitik samas ajakirjas arvustab sama kirjastuse üht väljaannet nii, et seda saab võtta ennemini (kriitiku allkirjaga) kuulutusena kui kriitikana. Teise kirjastuse samalaadse väljaande puhul oleks autor usutavasti kurjastanud (kuna kõnesolev esikteos loomulikult pole vigade- ning nõrkustevaba).

Tähendab? Sündsuse ja kohusetunde puudumise kutsealal. Kriitik rahulikult võimaldab äritsemist kirjanduskriitika kaudu. Tuleb nii välja. Sest teist järeldust säärasest esinemisest olla ei saa, kui me ei taha kriitikut rumalaks pidada.

Edasi.

Muulasest isik paneb välja oma raha ning kirjastab (trükitab ja levitab, tahtmata ise midagi teenida) eesti

autorite töid suures võõrkeeles, osutades meie kirjanikele ja rahvale teene. Mida on säärase õilsa sammu puhul ütelda me akadeemilisel kriitikul? Ta kriipsutab alla tõlkija ohvrimeelsust (just seda sõna tarvitades), et see kirjastajale, mõtelda, tasuta tõlke teinud. Tõlkija on ka teene osutanud meie rahvale (kuigi teame, et tõlketöö on kõige vähem aineliselt hinnatav kogu maailmas), ka siis, kui ta tasu oleks võtnud, kuid just vaid tõlkija „ohvrimeelsuse“ allakriipsutamine ongi see, mis näitab, milline on akadeemilise kriitiku akadeemiline tase: tal pole arusaamist, kuidas ainet käsitada ning mida ja kuidas seda „mida“ ütelda nii, et sellest ei tule teisipidi kahju endale ja oma rahvale. See on täpselt sama (lühinägelik) eksisamm, nagu see, mille ta astus siis, kui oma „arvustusega“ kiskus maha ajakirjade ohvrimeelsete väljaandjate töö ja nende ainsama tasu — teadmise, et nemadki, väljaandjad, on oma osaga palju aidanud kaasa Eestile kultuuriliselt kõrgema tuleviku loomiskatsetele. Aga mida üks selline akadeemiline kriitik teab säärastest väikestest maisetest asjadest (nagu üks kultuurajakiri, millelt tema, kriitik, pole isiklikult tasu saanud, vahest ainult mõned kümned kroonid teeninud selle olemasolu ja hiljem ta mahaarvustamise arvél), — ei midagi. Talle on see õhk. Sest nii kõrgesti kultuuristunud on ta. See, vaadake, ongi see meie akadeemilise kriitiku jõledaim külg, et ta ennast kultuurseks pidades ise kultuurist ja selle olukorrast aru ei saa, aga arvustab. Ja oma metsiku esinemisega sunnib teid väga hellades sõnavõtule.

Kriitik ei tohi endale lubada sihilikkust. Ta ei tohi ka olematuiks kuulutada kultuurtegelase teeneid minevikust ning teenida ainult äri — momendi isandat. Meil igal alal niikuinii väga kergel käel kiputakse unustama omi eilseid õpetajaid ja tee avajaid. See on suur viga ka siis, kui Laasidki, Margensid, Port'id j. t. on surnud ega või enam kuidagi arvustajale omakord „peremeheks“ (lei-vaandjaks saada.

*

Me teame tolle muulasest kirjastaja tagasihoidlikkust ning ta kultuurinimlikku ettetükkimatust oma nimega. Ometi see asjaolu ei õigusta kriitikut ühekülgsest hindama ning allakriipsutama — tõlkija tasuta tööd. Kes (teadlikult või teadmatult) kahe ideelise juures unustab ühe teened, see on kõlbmatu, karuteenetega kriitik (eriti antud juhul, kus muulane ei tarvitse edaspidi meile nii „ohvrimeelselt“ enam suhtuda, kui temaga absoluutselt käituda ei osata). Lootkem küll, et too muulane vaid lepib muigamisega. Kui kõnesolev kriitik ise midagi tasuta ei peaks tegema, siis ei ole tal veel õigust sellest järeldada, et vaimuinimesena on hõnoreeritav üksnes kriitik, kirjanik ja tõlkija. Igaüks, kes ideeliselt, saamahimuta kultuuritööd teeb, on tasu väärt, mida rahaga üldse tasuda ei saadagi. Honoraar ei tarvitse ju olla igakord rahas või natuuras. (Kriitiku sõnadest aga järgneb ilmsesti, et ta hindab eeskätt seda, mis raha järele lõhnab). Ja see on jälle osa sellest, mis teeb nii popsilikult-tõusiklikuks ja endast eemale tõrjuvaks ühe säärase kriitiku kriitika. Et seda ta ise ei mõista, — ainult sellega seletubki nähe, kuidas meil kultuuritöö alal asjad vahel nii viltu minema tükivad — ka säärase kriitikute tekkimise kujul.

Miks peab meie generatsioon kannatama säärase eesti omakultuuri tellinguil asjameestena jalutavate terrorit?

On omaette valus küsimus: kultuuri puudumine meie kultuurielus ja mõnede kultuuritegelaste juures. Lähete sellest rääkima, — siis alles saate kuulda ja näha „kultuuriavaldusi“, — hävitavat tagedust.

ERVIN UIBO

VAIKNE SÜDAMELAUL

Mu rõõmupõlv sai äranõidet
veel rohelises orases,
mu elu muredega liidet
ju lapsepõlves varases.

Kuid asjatult ei mina leina
ja silm mul tõrgub nutmastki ...
Pää surun halli kuluheina
ning mõtlen: olema peab nii!

Las olla mered ääretumad —
säälsuured tõusud, langused.
Las olla taevad määratumad, —
on säälsuured kaugused.

Kuid minul siin kõik läheldane:
maa, kus mu jalgs, ja kuluhein,
kus peidan pää ... Nii läheldane
ka sala-tume metsasein.

Ja pilvedki mul lähedased, —
ei tähtedeni ihka ma ...
Mul antud kõik nii väheldased
ja kõike võin siin evida.

Ning armastus mul väheldane:
ei ole printsess, näkineid, —
veid metsa alt, mis läheldane,
see peotäis valgeid ülaseid.

Olen palju mõtelnud meie kriitika ja kirjanduselu päästmise ja elustamise võimalustest omakultuuri saavutamise suunas — nii nagu mina seda suudan näha oma võimete kohaselt (ja seda nende ainelistest abinõude tarvitusele võtu abil ka teostada olen püüdnud, mis minul *Olioni* väljaandes on kasutada olnud).

Mida teha? Kas tõesti ka vaimuinimesi ainult dekreediga saab vaol hoida? Või ei saa sellegagi? Me näeme, kuis akadeemiline „arvustaja“, risti vastu dekreetide mõtte käsule, ei loobunud ajakirjanduse eetika sihilikust porritallamisest, kabjahoopide andmisest hääle ja kurale võistleva ajakirja huvides, ning loovtöö saavutuste lammutamisest. (*Tänapäev* nr. 1).

*

Mis teha me kriitika juhtimiseks õigetes roobastesse?

Vahest on praegu veel üks tee olemas: kõik, kes end kriitikuks peavad ja sellistena ka avalikult esinenud on, koondugu Eesti Arvustajate Ühingusse, luues sellise organisatsiooni. Hr. Adson näit. võiks, arvan, selle ellu kutsumisel lahkesti oma nõu ja abi anda kriitikuile. Ainult kutseorganisatsioon nähtavasti saaks panna maksuma oma mõjuva korra, oma määrused, fikseerida kutseetika põhilauseid, milliseist üleastumisele järgneb kõrgema karistusena keeld kriitikuna tegutsemiseks kas teatud aja jooksul või koguni jäävalt.

Kutseorganisatsiooni võiksid koonduda kirjanduse-, kunsti-, muusika- ja teatriarvustajad, kõik. Paar aastat tagasi olevatki viimased ühinemise mõtet kaalunud. Miks kavatsus siis soikus, ma ei tea. Nüüd aga tuleks asi uuesti päevakorda võtta. Aga laiemas ulatuses.

G. N.

Hilda Rätsepa maalinguid

„Kartulivõtja“

„Kirikulised“

„Poisi portree“

Eesti naiskunstnik Ameerikast

Juuni lõpul saabus kodumaale rohkem kui üksteiskümmend aastat väldanud New Yorgis viibimise järele kunstnik proua Hilda Rätsep.

Hilda Rätsep algas oma kunstniku eluteed A. Zorni juures Rootsisis, Zorni kodulinnas. Kahjuks Zorn suri ja proua Rätsep (tookord veel prl. Nyman) pidi oma õpingu sääl katkestama. Kodumaal õppis ta kunstnik Kai-gorodoffi juures. Abiellus 1922. a. augustis hr. Rudolf Rätsepaga. Igatsuses „kaugele randade“ järele sõitis noor abielupaar juunikuul 1924. a. Ameerikasse. Säälseis avarais tingimuis jatkas pr. Rätsep suurima inuga õppimist, astudes sama aasta sügisel akadeemiasse — *National Academy of Art*, kus samal ajal õppis newyorklastele hästi tuntud eestlane-kunstnik Winter.

Organisatsiooniliselt kuulub Hilda Rätsep Ühendriikide parima kunstnike seltsi *Art Alliance of America*, samuti

„Igatsused“

ka Roerichi muuseumi juures oleva kunstnike seltsi liikmete hulka. Tutvudes Roerichiga sai ta sellelt fenomenalselt kunstnikult aina uut tuld ja innustust.

Hilda Rätsep võttis edukalt osa kõigist neljast New Yorgi Eesti kunstinäitusest, millest teated ka kodumaa ajakirjanduses ilmunud.

Ameeriklased andsid proua Rätsepale oma täieliku tunnustuse: temalt telliti New Yorgi demokraatide juhi Curry portree, samuti maalits ta *Paramountile* filmitähe Nancy Carolli portree, töötades samal ajal edukalt illustraatorina.

Mahasurumata igatsuses kodu järele sõitis ta nüüd lastega — kahe pojaga — ajutiselt kodumaale, kuna mees New Yorki jäi. See koduigatsus avaldub isegi neis sügavalt eestilisis ja kodumaad kujutavais maalinguis, mis ta New Yorgist kaasa toonud.

Arvatavasti septembris korraldab Hilda Rätsep Tallinnas oma kunstinäituse, kus ta kunstiga võime lähemalt tutvuda.

—de.

Näitena Hilda Rätsepa loominguist: *Igatsused, Kartulivõtjad Kirikulised ja Poisi portree.* Toim.

Raamatu-aasta mõistatus

KUI a. 1924 vana kirjastaja *Gustav Pihlakas* pühitses oma 60. sünnipäeva, siis kogunes õhtul sünnipäevalapse kutsel suurem seltskond n. n. Ühisklubis (Tallinnas, Pikk t. 40) pidulauda. Oli sääl kõnelejaid mitmesuguseid aga päris vist vana praost *Aleksander Mohrfeldt*, kes teravmõtteline nagu ta on, üllatas kõiki tookordse Eesti suurima kirjastaja sünnipäeval mõistatusega raamatust:

„Tungib silma, tungib pähe, tungib siis südamesse. Mõista, mõista, mis see on?“

Koosolevas raamatuhuviliseski seltskonnas andis enne tükki aega sagimist, enne kui mõisteti, et on tegu raamatuga.

H. H.

Toimetusele saadetud kirjandus

Eesti Raamatu-aasta 24.II.35.—24.II.36. korraldus ja kava. Raamatu-aasta peakomitee väljaanne.

E. J. Voitk: Mardikatee. Teine kogu luuletusi. Eesti Rahvuskirjanike Ühingu kirjastus Tartus. Kaas Nikolai Espelt. Lk. 44. Hind?

Riigi Teataja 1935. Vastutav toimetaja J. Reinhold.

Kunstnik Hilda Rätsep

Ernst Peterson 70. aastane

TEISIPÄEVAL, 23. juulil pühitseb Simuna koguduse köster ja tise seltskonnategelane Ernst Peterson oma 70. hällipäeva.

E. Peterson sündis a. 1856 Mustvees, õppis kohaliku õpetaja Bucki erakoolis, Rakvere kreiskoolis ja omandas Tartu gümnaasiumi juures kodukooliõpetaja kutse. Siirdus 17-aastasena Simuna kihelkonna köstri Villem Normanni kooli õpetajaks, olles ühtlasi ka köster Normanni abiliseks kümme aastat.

V. Normanni lahkumise järele valiti Peterson Simuna köstriks, millises ametis ta on püsinud senini, kokku 43 aastat.

E. Peterson oli juba 19-ne aastaselt Simuna Põllumeeste Seltsi juhatuse liige. Oli tuntud eeskujuliku mesinikuna, kunstkärgede ja raam-tarude tarvitajana ja levitajana. Asutas a. 1903 esimese laenu-hoiu ühisuse Põhja Eestis — praeguse Simuna Ühispanga, millises on tegutsenud juhatuse esimehena algusest päele kuni tänaseni. Alates a. 1904 esines kirglikult emakeele õppekeelena pooldajana, eriti a. 1905. Ta töö tulemuseks on Simuna Haridusselts, kus E. Peterson on samuti esimees algusest kuni tänaseni, lühikese vaheajaga. Asutas 1906. a. eestikeelse õppekeelega algkooli. Eesti Vabariigi ajal läks Haridusseltsi kooli valla kätte ja töötab praegu kuueklassilise algkoolina.

A. 1905, mil tulekahjud väga sagedaseks läksid, asutas E. Peterson Simuna vabatahtliku tuletõrje ühingu,

mille asutamise päevaks on 1905 a. jaanipäev. Tuletõrje ühingu on Peterson tänini olnud esimeheks üle 25 aasta.

Simuna tuletõrje ühingu on üks tegevamaid ühinguid Virumaal.

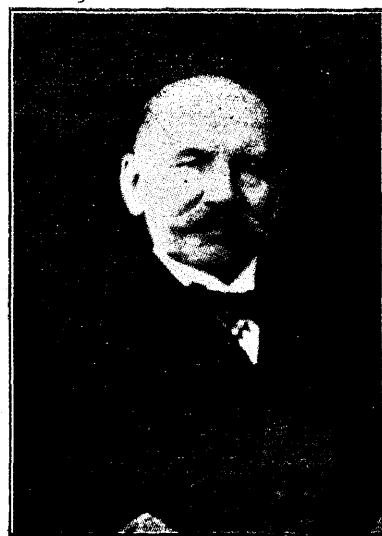
E. Peterson on igati kaasa aidanud ka kohaliku kaubatarvitajate ühingu ja ühispiimatalituse loomisele, olles kaua aega ühispiimatalituse laekahoidja ja praegu mõlemis ühingu revisjoni-komisjoni esimees. Oma pika seltskondliku tegevuse aja jooksul on juubilar kohaliku kihelkonna majanduslikule jõukusele palju kaasa aidanud.

Sama lugupeetud ja töökas nagu E. Peterson seltskondlikus tegevuses, on ta ka oma elukutse alal — köstrina. Tema poolt on asutatud kiriku laulukoor, mis oma ilusa lauluga sagedasti kaunistab jumalateenistust.

Õnnelikku abielu elas Ernst Peterson 17,5 aastat oma abikaasa Aмалиe, sünd. Leuzinger'iga, kuid 3. veebr. 1911 suri ta ustav ja väsimatu eluseltsiline, kelle kaastööle E. Peterson võlgneb suuresti tänu oma edule kutse- ja seltskonna töös.

Sellest abielust on sündinud 6 last, kelledest 2 noorelt surnud, kuna 4 elavad, kes isa eeskujul agaralt seltskondlikust tegevusest osa võtavad.

Tähelepanuvääriv on asjaolu, et E. Peterson üle 24 aasta tagasi leseks jäädes, on selleks jäänud tänini ja ükski oma lapsi kasvatanud ja koolitanud.

E. Peterson

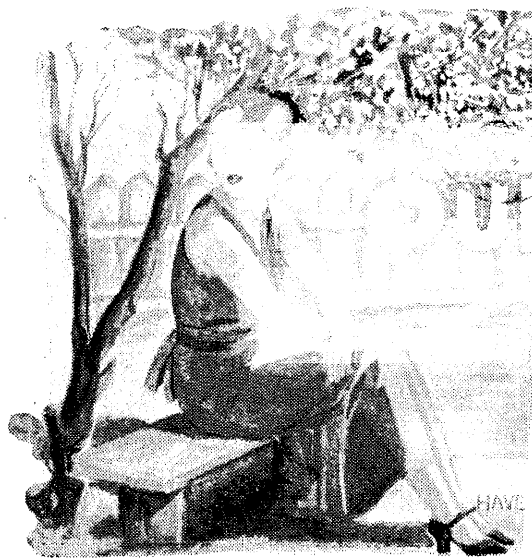
Tema lapsed on:

Poeg Viktor: Tuletõrje üleriiklikult tuntud instruktor, Eesti Üleriikliku Tuletõrje Liidu juures, ja agar tegelane Eesti Punases Ristis, Sana-riitlaste keskel ning mitmes teises seltskondlikus organisatsioonis.

Tütar Margit: Abielus välisministreeriumi välispoliitilise büroo juhataja Voldemar Ojasoon'iga. Tuntud Maanaiste Keskseksi tegelasena, kes aidanud kaasa Eesti tutvustamisele välismaal.

Tütar Agnes: Abielus Simuna jsk. arsti dr. Elmar Liblik'uga. Virumaal tuntud naiskodukaitse tegelasena.

Poeg Edgar: Arst Rakvere linna haiglas; sisehaiguste ordinaator. Noorusele vaatamata evib arstina juba hää kuulsuse.

Tüdruk OLMNURGAST

MINU teisel-korral asetseva korteri aknast vaadatudna lõikab kuuri katus õue diagonaali mööda pooleks. Kõik, mis sünnib poolel õuel, on viimsena mulle näha. Katusest varjatud poolel asuvad esemed ja inimesed on mulle aga olematud. Mulle on see õu kolmnurkne.

Kui mind väsimus surub toolile tegevusetult istuma, või mul puudub vähemgi tahe midagi teha, ma asetan tooli akna juure ja vahin naabermaja õue, käed toetatud aknalauale. Olgugi, et vahest õues pole kedagi hingelist liikumas ja säääl valitseb vaikus, pakub mulle lõbu vaadata sinna ning mõtiskella. Iga ese säääl on mulle osekui tuttav, inimesist rääkimata. Võibolla, kui neist inimesist mulle keegi tänaval vastu tuleb, ma ei tunne teda, kuid siin, teatud ümbruses, vastavast distantist vaadatudna, on mulle kõik nii tuttav. Tean igaühe käitumist õues. Tean, et kojanaise õuele tulles lendavad asjad oma kohtadelt. Ja kui ta siirdub esemeid loopides õue ossa, mis on mulle olematu, siis arvan teadvat, kus kohal ta säääl katuse varjus on. Vahest ma mõtlen, sooviga teha proovi, kas ta tõesti säääl kohal katuse varjus on, kus ma ta arvan olevat. Olen veendunud, et tabaksin ta arvatavas kohas omast revolvrast esimese lasuga läbi katuse. Kojameest pole ma säääl õuel iialgi näinud: usun, ta on surnud.

Kuid õuel käib ka inimesi, kes arglikuina hiilivad, püüdes kiiresti korda saata toimingut, mis on neid sundinud siia tulema. Aga harva ilmub sinna inimene, kes kui kiiskav päikesekiir, langedes rāpasele viletsusele, mitmekordistab tolle. Näen aga säääl ka selliseid, kes toovad enesega kaasa midagi pehmet, lohutavat, mis pärast nende lahkumist jääb sinna otsekui hõljuma.

Kevad helises kõikjal otsekui alasile langetatud va-saralöök. Tulin jalutamast. Mu tuba oli pime, kitsas ja igav. Kevades tundus aga avarust ja uut, mida tahtnuks kaelustada. Kuid mina olin kurb, kurb teadmisest, et tollel tänaval, mida mööda olin jalutanud linnast välja, kõndisid kevad ja viletsus käsikäes. Seisatusin keset tuba ja mul kõrvus kumises veel paljasjalgsede laste kisa sopeses tänavakraavis ja rāpastel õuedel. Selles oli raskesti mõjuvat, masendavat. Istusin akna juure toolile. Mu vaade lendas otsejoones naaberõuele.

Kaevu lähedal kasvaval kirsipuul olid eelmisel ööl õied puhkenud. Hoolimatus oli jätnud puul teise haru, mis kuivanud, lõikamata. Selmet säääl nad nüüd olid

nagu kaks erimaailma vastakuti, üks pool puust valge õite lume all, teine pool — sünk ja raagus.

Tolle puu all pingil silmasin istumas blond tüdrukut. Ei ulatunud ma nii kaugele ta silmi nägema, kuid ei suutnud lahti saada mõttest, et tal pidid olema suured uudistavad silmad. Vaatlesin ta nõtket pihta, põlvedele surutud käsi ja ette sirutatud jalgu. Varemalt polnud ma teda kunagi säääl näinud. Küllap ta oli naabermaja uus iürnik. Mulle varjatud õue poolelt jooksid lapsed kilgates kirsipuu all istuja juure. Töö tõusis mänguks koos rõõmust rõkavate lastega. Vaatasin nende jooksu ja üksteise püüdmist ning unustasin jalutuskäigul nähtu. Vaatasin kaua nende mängu, kuni hämarus ja lapsed üksikaupa tuppa kutsuti. Kogu see aeg näis mulle kui naeratanuks laste kilgete ja mängu üle koos minuga vaid pool kirsipuud, teinepool aga nutnuks. Õues jäi kõik vaikseks. Saabuv õhtu kuulatas kikikõrvu. Tütarlaps seisatus hetke ning astus majja. Ta näis kerges hämaruses küpsemana kui olin arvanud. Sütasin tule. Ootasin kuni valgus igale poole nurkadesse oli roomanud ja tõmbasin siis aknale eesriide ette. Ma ei taha, et keegi võibolla juhuslikult piiluks pimedas mu valgustatud tuppa. Vaatasin tares ringi. Mu mõted olid laiali, kuid mu silmade eest ei läinud midagi kaduma. Avastasini kogu ni seinalillelises tapeedimustris sääarase peene joone, mida ma polnud seni kunagi tähele pannud, olgugi, et selles toas olen mõned aastad elanud. Keset tuba asetseva laua vari lebas pehmena ja tumedana nagu karusnahk põrandal. Astusin jalaga varjule, oodates, ilma et ma seda isegi uskunuks, jala alla midagi pehmet jäävat. Kuid mu jalg kompsatas vastu kulunud põrandalauda.

Mu mõttet jooksid rābinal kokku äsja õues lastega mänginud tüdrukule. Kes ta oli? See küsimus lõikas vahedalt mõtetelõngu juppideks. Taas ning taas arvasin teda tahtmatult nägevat vallatamas lastega. Mulle meenus oma lapsepõli ja vanemad, kes on juba mitmed aastad surnud. Tal aga, mõtlesin tüdrukule, on kindlasti alles hoolitsevad isa-ema ja muretud päevad. Kunagi võibolla ta kahjatsedes mõtleb praegusele ajale, mis jääb mälestusis ilusana ning päikesepaistesena.

Heitsin teha kavatsatud tööle käega. Sellest ei tulnud tol õhtul midagi välja. Mõtlesin nii paljudele asjadele, kuid imeline — kõigilt mõteldult viisid mind teed jonnakalt blond tüdruku juure. Uinusin lootusega teda järgmisel päeval näha võivat.

Ja nägingi. Ning ajast, mil veetsin kodus, varastasin üha tihemini hetki, et istuda akna juures toolil. Vahest oli õu tühi. Kui jookseksid lapsedki ja vallatleksid, mõtlesin. Mõnikord heitsin silmad praakil olevale uksele. Aeglaselt hakkas too avanema. Ta tuleb! Ootasin. Ent siis paugatas üks pärani lahti — oli vaid tuul. Nüüd ta juba paiskas tolmupilve õhku, haaras samas mingi paberināru ja surus selle vastu seinale. Jālgisin, kuis paber aeglaselt hakkas langema.

(Jārgneb)

(Järg.)

Kui amenik Pihkala oli vajalised isikulised andmed üles märkinud, ütles Bertingson nagu sissejuhatuseks:

„Arvatavasti on teil juba teada, mis asjaoludel oleme sunnitud siin praegu koos viibima? Eks ole?“

„Ei, mul pole aimu sellest,“ raputas Marton pääd. Seejuures ta nägi välja väga kahvatuna ja väsinuna.

„Ah nii,“ venitas Bertingson nagu üllatudes. „Noh, see selgub siis pea.“

Ta võttis taskust uuri ja vaatles seda.

„Kas te võiksite ütelda, kus olite täna öösel kella kahe ajal?“

„Kodus.“

„Nii. Magasite muidugi?“

„Ei.“

„Aga kus viibisite kella üheteistkümne ajal õhtul?“

Harri Marton mõtles veidi.

„Restoran „Dorises“ olin,“ vastas siis.

„Nii. Aga kella veerand üheksa paigu?“

„Kellegi tuttava pool.“

„Mis on selle tuttava nimi?“ küsis Dornen teiselt poolt.

„Moller, Georg Moller,“ vastas Marton viivitamata.

„Kes on see Georg Moller?“ küsis Bertingson huvitatult. „Mõni ajakirjanik ka või?“

„Ei, mitte ajakirjanik. Ta on äriees, vaheltkaupleja. Teeb äri kõigega, mis aga midagi sisse toob.“

„Seisite ka kuidagi tema teenistuses?“

„Ei kuidagi.“

„Aga te ometi ütlesite, et olite tema pool,“ tähendas Dornen.

„Olin küll tema pool, kuid mitte äriasjus.“

„Vaid?...“ jatkas Bertingson.

„Vaid... nii, täielikult isiklikes asjus,“ sõnus Marton katkendlikult.

„Isiklikes asjus, millest teie ei soovi siin praegu rääkida?“ täiendas Bertingson omalt poolt.

„Jah. Ei soovi.“

Tükk aega vaikisid kõik neli. Ainult protokollija Pihkala sulg kärmesti krabises paberil. Bertingson pani uuri tagasi tasku ja küsis, varjates käega haigutust:

„Mis kellaaajani olite siis Georg Molleriga „Dorises?“

„Ma polnud sääl Molleriga.“

„Kas tahate sellega ütelda, et Georg Mollerit polnudki „Dorises“?“ küsis jälle Dornen.

„Ei taha. Ta oli sääl, kuid mitte minuga,“ protesteeris Marton.

Bertingson ja Dornen vahetasid kiire, kuid paljuütleva pilgu.

„Ja mis ajal te lahkusite säält?“

„Ma ei tea täpselt ütelda. Tulin ära umbes kella ühe paiku või veidi hiljem,“ tähendas Marton rahulikult.

„Ja Moller?...“

„Minutit kümme varem.“

„Ja siis?“ puuris Bertingson pilgu Martoni näole.

„Siis...“ kordas see ja kehitas arusaamatuses õlgu.

„Aga kust te saite teada, et Moller on tapetud?“ küsis sel hetkel Dornen valjusti ja tõusis püsti.

Need sõnad panid Martoni veel enam kahvatuma. Ta haaras kätega lauaveerest ja vaatas kokkunenult kummagi politseiniku otsa.

„Moller tapetud,“ pomises ta siis.

Lydia Nirk: Natüürmort (õli)

„Jah, nagu te ütlesite,“ vastas Bertingson ja ajas enese käte najal ka püsti.

Marton vahtis ikka kordamisi mõlema kriminalisti näku ja talle näis järsku, nagu tahaksid need talle kallale tormata.

„Te ütlesite ju, et Moller on tapetud,“ kordas Bertingson, nihutades end lähemale oma hallide silmade lõikava pilguga.

„Või tahate nüüd hakata salgama?“ lisas kohe Dornen juure ning astus ka sammu lähemale.

„Ma pole seda ütelnud,“ sai siis Marton sõnad suust.

„Miks?“ hüüdsid mõlemad kriminalistid korraga.

„Ma pole seda ütelnud,“ kordas Marton täielises segaduses. „Teie ütlesite ju,“ näitas ta sõrmega Dornenile.

„Miks teie ei ütle siis miks?“ tungis Bertingson ikka pääle.

„Ma ei teadnud ju seda,“ kinnitas Marton erutatult. „Teie käest ju alles kuulsin...“

Kriminalistid vahetasid pilgu ja läksid jälle tagasi oma kohtadele. Harri Martonil olid jämedad higitilgad laubal ja teda raputasid närvilised värinad.

„Istuge, palun,“ ütles Bertingson jälle endise rahulikusega. „Soovite ehk veidi vett?“ Ja ta valas karavinist klaasi.

Marton jäi ahnelt põhjani. Seejärel pakuti talle paberossi. Bertingson kõndis mõned korrad üle toa, käed püksitaskus, pilk mõtlikult maas. Lõpuks peatus jälle oma tooli juures.

„Teie ütlesite, et olite õhtul Molleriga pool, ja siis jälle, et olite restoran „Dorises“, ming lõpuks...“

Marton taipas, et nüüd püütakse teda vassimisega segi ajada ja hüüdis vahele:

Tartu linna raamatukogu juhataja,
kunstnik-kirjanik M. PUKITS.
Üllatavalt sarnleb oma välimuselt Th.
Maljavin'ile

Praha näitleja TH. MALJAVIN

„Palun väga, Molleri pool olin kell kaheksa, „Dorises“ aga pääle kella ühtteist. Pidage seda silmas.“

„Ja-jah, kui see teil on kõik nii selge, kas te siis juba ei räägiks meile kogu eilse õhtu sündmusist ajalises järjekorras, alates visiidiga Georg Molleri poole?“

„Meeleldi,“ vastas Marton, kes oli jõudnud end juba koguda. Ta ei leidnud aga parajat sõna, millega alata.

„Nii. — Otsustasite siis minna kella kaheksaks Molleri poole,“ alustas Bertingson.

„Jah, ja läksingi...“

„Ärillisis asjus, nagu te ütlesite,“ täiendas oma poolt Dornen kiiresti vahele.

„Ei. Isiklikes asjus, nagu ma ütlesin,“ salvas Marton vastu.

„Kuulge, kas te ei võiks ütelda, milles see asi õige seisis, mille pärast soovisite Molleriga kokku saada?“ küsis Bertingson usaldustärataval toonil.

„Kokkusaamise põhjus oli see, et Molleril oli mulle üles ütelda oma tutvus, ja ka oma perekonnaliikmete tutvus.“

„Ja miks?“ huvitus Bertingson endiselt.

„Nagu ma aru sain, kartis saavat mu hädaohlikuks tema tütrele Flora Mollerile. Olin viimasega paremas tutvusvahekorras, kui tema seda soovis näha. Sõnaga, ma polnud Georg Molleri silmis küllalt häa, ning kohane partii tema tütrele. Ja see oligi kõik,“ lõpetas Marton lihtselt.

„Ja kuis toimus see tutvuse ülesütlemine, nagu teie nimetasite?“

„Väga lihtselt: ütles, et paneb maksma oma isaliku veto-õiguse ja sellega on ajal lõpp.“

„Mis ütlesite teie selle pääle?“

„Minul ei jäänud sääl enam midagi ütelda. Kõik trumbid olid tema käes. Sirutas käe jumalagajätkuks ja sellega oli ka jutuajamisel lõpp.“

„Aga politseil on andmed, et teie vahel toimunud äge sõnelus,“ tähendas Dornen ja laskis silmad pilukili.

„Siis on teil küll kahetsemisväärsest viletsad andmed,“ vastas Marton pisut ägenedes.

„Ja teie tulite siis ära...“ segas Bertingson vahele, et juhtida jutu endisele rajale.

„Tulin ära. Flora Moller tuli minuga ühes, tuli mind saatma.“ Ja järgnevalt jutustas Marton nende jalutuskäigust Linnaparki ja säält tagasi. Kuna ta seletus selles osas, mis mul omavahel kõneldud, üldjoontes ei erinenud Flora Molleri tunnistusest, siis ei pakkunud see politseile suuremat huvi. Ainult Martoni sõnad pajumetsa viljadest ja nende pähekukkumisest nõudsid pikemat selgitust. Kuid sellega tuli Marton toime kaunis libedalt.

„Mis ütles Georg Moller teile, kui ta kella veerand kümne ajal kohtusite tema ukse ees?“ esitas Dornen küsimuse.

„Ma ei kohtunud temaga enam,“ seletas Marton, „nägin küll, kui ta väljus oma majast, kuid ma olin siis juba tükk maad eemal. Ma ei tahtnud teda enam nähagi, ammugi et veel kokku saada või rääkidagi. Läksin edasi, sihitult ja mõttetult, kuni leidsin enese jälle Linnapargist. Istusin sääl ühele pingile ja mõtetes teiskordselt elasid läbi kõik viimaste tundide sündmused. Kui kaua sääl norutasin, seda ma täpselt ei tea, kuid arvatavasti mitte üle tunni. Vihma hakkas jälle sadama, pidin ära minema. Rõivad ja jalad olid läbimärjad, lõdisesin tugevasti. Otsustasin minna „Dorisesse“, et juua klaas kuuma punssi. Teatavasti jaguneb see restoran kahte ruumi, ees väiksem puhvetiruum ja taga saal. Oma vanade ja märgade rõivastega ei võinud ma minna saali, sain siis ühe nurgalauakese ahju kõrvale. Säält ma saalisolejaid ei näinud, küll aga kõiki neid, kes sinna läksid või säält tulid. Tundsin end mugavalt ning jäin kauemaks istuma. Et Georg Moller oleks minu sääloleku ajal „Dorisesse“ tulnud, seda ma ei märganud. Küll aga nägin teda säält lahkumas umbes kella ühe ajal...“

„Üksi?“ küsis Bertingson vahele.

„Ei. Keegi härra oli temaga ühes.“

„Kas te ei tundnud seda isikut?“

„Tundsin, kuid mitte isiklikult. Tean vaid, et ta nimi on Edelmann. Rahvuselt vist sakslane...“

„Eesnime või tegutsemisala teate?“ küsis Dornen.

„Ei kumbagi.“

„Aga kui vana umbes?“

„Umbes kolmekümne ja kolmekümneviie vahel. Kasvult veidi üle keskmise. Punakad püstjuuksed ja samavärvi lõigatud vurrud. Kitsas nägu ja kütüruga nina. Sõnaga — tavaline baltlase tüüp,“ kirjeldas Marton.

Dornen tõusis ja väljus toast.

„Ütlesite, et te teda isiklikult ei tunne, kust teate ta nime?“ küsis Bertingson.

„Selle sain teada õige juhulikult ja omapärasel viisil. See on seotud ühe looga, millest jutustaksin teile, kui sellest võiks olla kasu käesolevale asjale,“ sõnus Marton ja vaatas Bertingsonile küsivalt.

„Palun, jutustage aga. Võibolla on ka sellest kasu,“ ergutas kriminalist ja pakkus Martonile jälle paberossi.

6. Marton jutustab

„SEE lugu juhtus käesoleva aasta veebruaris, vist kuu algul. Ühel õhtul umbes kella seitsme paiku läksin välja jalutama. Olin kogu päeva toas töötanud ja tahtsin nüüd veidi vabas õhus viibida. Oli ilus vaikne talveõhtu, sadas peenikest lund. Juhtisin oma käigu Lääne tänavale, kuna see on kõrvaline ja eriti vaikne koht.

„Pikk, sirge tänav oli täiesti tühi, ainult kaugel eemal valge lume tagapõhjal nägin seismas üht autot. See ei äratanud mind mingit tähelepanu. Jalutlesin aegamisi edasi ja mõtete puhkuseks lasksin pilgul kergelt libiseda üle kõige ümbritseva. Jõudes lähemale autole, nägin selle juures kedagi meest seismas. Mind nähes kõhatas ta valjusti. See kõhatus tundus mulle kuidagi ebaloomulikuna ja äratas tähelepanu. Siis avas ta autoukse. Mõni hetk hiljem, olin siis autost umbes kolme-neljakümne sammuga kaugusel, tuli aia jalgvärvast, mille lähedal auto seisis, keegi meesisik ja midagi kätel kandes ruttas autosse. Ootaja kargas talle sama kähku järele ja auto vuras minema.

„Teisena, mis mulle selle kõige juures kahtlustäratavana tundus, oli see, et auto sõitma hakates ei süttanud tagumist tuld ega valgustanud numbrit. Ka võttis kohe alguses üsna kiire käigu.

„Jõudes jalgvärvast, kust oli üks ärasõitjaid tulnud, peatusin ja hakkasin ümbrust lähemalt silmitsema. Vana ühekordne puumaja seisis tänavast umbes kuus-seitse meetrit eemal aia sees. Mõned üksikud kuused ja raagus põõsad ümbritsesid maja. Tänavast eraldas aeda paari meetri kõrgune puulattidest tara.

„Vaatasin värvast sisse. Sissekäigud majja läksid mõlemast otsast. Aknad olid pimedad, arvatud välja ainult üks maja kaugemal otsas. Siis järsku paelus mu tähelepanu üks aken tänavapoolisel majaküljel. Sääil oli klaasruut, mis moodustas ühe kolmandiku kogu akna pindalast, purustatud. Mu mõtted mingipärast silmapilkselt sidusid selle nähte asja ärasõitnud autoga. Jooksin akna juure. Maas vedeles klaasitükke. Hoolimata pimedusest võisin näha, et toas oli mööbel, järelikult elukorter. Murdvargus — läbis mind silmapilkselt mõte.

„Ruttasin maja teise otsa, kus oli valgustatud aken, ja teatasin kõrvalkorteris juhtunud loost. Sääil nähtavasti elas keegi vanem paar. Eit jooksis välja ja kui nägi purustatud akent, hüüdis: „Oh, jumal, see ju härra Edelmanni tuba!“ Ta vadistas hädaldades ja ahastades veel palju, kuid ma ei pannud ta sõnu tähele. Palusin teda pidada akent silmas ja tahtsin ise joosta telefonima politseile. Kuid värvast tuli mulle keegi mees vastu, ja samas hakkas vanaeit karjuma: „Härra Edelmänn, härra

Edelmänn!“ Mees jooksis purustatud akna juure ja siis ruttu ust avama. Mingipärast ma ei jatkanud oma teekonda, vaid pöördusin ümber ja järgnesin tollele härra Edelmannile.

„Avanud ukse, süütas ta elektri. Seisin ta selja taga ja pilt, mis nüüd avanes temale, oli nähtav ka mulle. Kirjutuslaud ja väike raamatariiv selle kõrval olid täiesti segi paisatud. Rohkesti pabereid vedeles ka põrandal. Edelmänn peatus ainult hetke lävel, siis tormas laua juure ja tõmbas sahtlid lahti. Nägin ta kokkumisest, et pidi midagi väärtuslikku kadunud olema. Segaduses jooksis ta akna manu, sääilt jälle tagasi.

Ütlesin talle: „Kas teate, kus on lähim telefon? Ma teatan kohe politseile.“ Aga samal hetkel silmas ta laual mingi paberilehekese. Kahmas selle ja luges. Ta ärritus-puna asendus nüüd kahvatusega. Kortsutades paberi pihku pöördus ta järsku õhinal minu poole: „Ei, ei. Mis siin... rääkisite politseist? Ei, pole vaja; midagi pole vaja. Politseile ei ole siin midagi. Pole midagi erilist juhtunud.“ — „Kuidas pole juhtunud,“ vaidlesin ma vastu, „lauasahtlitest on ju midagi ära viidud. Ning akna kaudu on ometi toas käidud.“ — „Oh ei, on ainult eksitus; pisike segadus. Midagi pole mult varastatud. Siin on tegemist ainult oma inimestega.“

„Sain aru, et see saksamurdeline jutt pole kuigi uskumismäärne. Kui püsisin aga endiselt oma seisukohal ja püüdsin tõendada, et oma inimestel ei tarvitse ronida läbi purustatud akende, muutus ta ägedaks. Küsis, kes ma õige olevat, mida ma tahan ja mis ma topin oma nina teiste asjadesse. Lõppeks polnud see mindugi minu asi — tulin ära.

„Esiialgu otsustasin siiski teatada loost politseile, kuid hiljem loobusin sellest kavatsusest. Polnud mõtet siduda end mingi segase jandiga. Ja päälegi veel säärasega, kus kannataja ise on selle vastu. Lõin käega, et pole minu asi, ja nii see lugu ununeski. Ah siiski, kaks päeva hiljem huvi pärast jalutasin jälle sääilt mööda. Nägin, aknale oli uued klaasid pandud, kuid tuba seisis tühjana — härra Edelmänn ei elanud enam sääil.“

Assistent Dornen, kes vahepääl Martonile märkamatu tuppa tulnud, arvas olnud nüüd paraja aja teatada järgmist:

„Harri Marton, teie palitult on leitud plekke, millistel palju sarnadust vereplekkidega.“ Seejuures ta vaatas triumfeerivalt Martonile, kes jälle järsku muutus näost.

„Võimatu,“ vastas Marton pääle minutilist rusuvat vaikimist kindlalt ja vahtis ainiti enese ette lauale.

„Miks?“ küsis Bertingson ruttu.

„Kas olete kindel, et suutsite palitu niivõrd hoolikalt puhtaks pesta?“ tungis Dornen teiselt poolt pääle.

Marton ei liigutanud end ega vastanud sõnagi.

„Kuid lõpuks võib see asi ju ka väga lihtselt seletuda,“ algas Bertingson aeglasel toonil. „Tuletage meele, härra Marton, kas teil vast kunagi pole nina verd jooksnud. Või ehk olete mõnikord sõrme veristanud ja kogemata määrinud palitu külge? Säärast asja juhtub ju igatühega. Või olete vast lihaposes käinud, kus pole ka kuigi raske saada rõivastele mõnd plekki.“

Kõik oli asjata vaev. Harri Martoni suust ei saadud sel päeval enam ainustki sõna.

(Järgneb.)

ERVIN UIBO

Sünd. 25. okt. 1912. a. Vana-Karistes, Pärnumaal. Kirjanduslikke katsetusi alustanud 15. aastase, avaldades neid rea aastate kestel ajakirjades ja -lehis; osalt varjunimede all. Siiani kirjutanud paarisaja luuletuse ümber. Üks neist noorist, kes tahab näha, tunneta ning teenida oma taevast, oma mulda, oma kodumaa südant.

ILMAR SIKEMÄE

„Teine kirjamees Tammsaare talust“, nagu ta ise ennast nimetab. Temalt on „Olionis“ ilmunud „Kas poiss või mees“ ja „Noor tarm“.

„Teine kirjamees Tammsaare talust“

„A. H. TAMMSAARE kodutalu tagaperest on tõusmas teine kirjamees“. Seda, tõusu, kõigepäält loodab ta ise — „Tõe ja õiguse“ tegelase Pearu algkuju, Jakob Sikenberg'i tütrepoeg Ilmar Potkur, kodanliku nimega Helmut Bötker,“ ütled nime eestistanult — Ilmar Sikemäe.

„Helmut Bötker,“ ütleb, „ilmutas juba varakult kirjanduslikke kalduvusi. Ta kirjanduslik „puberteet“ algas 15. eluaastaga, mil omandas auhinna kooli kirjanditeviistlusel.“ Mõõdunud aasta kevadel hinnati ta novell „Õppurite armastus“ Ü.E.N.Ü. ülemaailisel keskkoolidevahelisel kirjandusviistlusel. Ning tänavu oli ta jälle laureaat, saavutades gümnaasiumi vahelisel abiturientide kirjanditeviistlusel esimese auhinna.

Kuna I. S. on praegu 21 aastane, — ta on sünd. 18. dets. 1914, — Tammsaarele aga meistri kuulsuse toonud Tõe ja õiguse esimese osa ilmunisaeg kuulub aastatesse, mil noor Potkur-Bötker „kirjanduslikke kalduvusi“ hakkas avaldama, siis tuleb arvata, et „veart veri“, millest Tões ja õiguses nii palju räägitakse, ongi see, mis äratas me noores tugeva enesetunde ning soovi „käimiseks“ oma vanaisa vingamehe poja jälgedes.“

Et see nii ongi, tõendab Potkuri enda Üks südamest tulnud ood Tammsaarele ja ta Tõde ja õigusele.

„See“, kirjutab ta, „on saanud minu võimsaks harjumuseks. Loen igal vabal hetkel A. H. Tammsaare Tõde ja õigust. Loen eriti neid osi, mis kirjeldavad Vargamäe minevikku ja olevikku. Olen lugenud lugematuid kordi, aga ei tüdine.“

Ma ei püüa leida sellest teosest kunstilisi väärtusi ega vormilist täiust. Ma otsin säält elusaid inimesi, kellest igatüki põleb oma murede ja rõõmude tules. Ma põlen nendega kaasa, ma tahan põleda nendega kaasa, seepärast loengi Tõde ja õigust.“

Sikemäe otse jumaldab Tõde ja õigust.

„Mu vaim otsib kokkupuuteid Vargamäe vaimuga, Vargamäe inimeste vaimuga, sest ta on osa sellest vaimust. Veel rohkemgi: minu veri on osa Vargamäe verest, eriti Pearu „veart“ verest... Ma olen osa sellest väest, mille on sünnitanud Pearu arvutud tütred, et ei kaoks mitte vänge vanamehe sugu.“

Seepärast mind kisub kirjapandud Vargamäe poole,

aga veel rohkem kisub tõelise Vargamäe Tammsaare poole. Kõiki, kelle soonis voolab pisutki Tammsaare jändriike, jonnakate esiisade verd, kõiki neid tõmbab Tammsaare poole. Nagu tõmbas Tammsaare soodes sirgunud kirjanikku, tõmbas nii tugevasti, et pidi jäädvustama Tammsaare, pidi jäädvustama raamatusse Vargamäe näol.

Meie, Tammsaare mailt võrsunud, teeme ringe, suuri ja väikseid ringe. Me isad ja emad tulevad tüdinult alla Tammsaare väljamäelt, aga nende ja nende lastegi elud lähevad välismaile viltu, nii et nad igatsevad tagasi Tammsaarele. Kuid tihti nende jõud raugab enne täisringi, nad ei jõua seda lõpetada oma eluajal, nii et nende lapsed peavad sammuma edasi, kuni lõpetavad ringi samal Tammsaare väljamäel, kust algasid nende isad või emad.

Kuid niikaua, kui sammume oma radu välispool Tammsaart, me ei suuda elada unistamata Tammsaare minevikust, kujutlemata Tammsaare olevikku, meenutamata iseenda viibimisi Tammsaarel. Aga me oleme nõdrad inimesed, me oleme saamatud unistajad, me ei jäksa unistada nii, et ähmane mälestus armastatud Tammsaarest muutuks selgeks, säravaks, elustavaks — õhutajaks, et suudaksime kiiremini lõpetada alatud ringi.

Seepärast me haarame ikka ja jälle Tõe ja õiguse, loeme teda hardusega, vaimustusega nagu piiblit, loeme, et Tammsaare kerkiks silme ette elusana, tuksuvana, liikuvana, loeme, et ammendada oma elule uut hoogu, värvi, tarmu vanemate ping vanavanemate askeldusist ja ärplemisist Tammsaare mägisel ning soisel mail. Kui me silmad liiguvad ahnelt raamatu mustadel ridadel, siis oleme südamest tänulikud kirjanikule, et ta kirjutas armastava poja sooja südamega selle piibli, et ta säilitas igaveseks ajaks Tammsaare Vargamäe näol.

Ja alati, kui me silmad on väsinud jälgimast ridu, kui oleme pannud raamatu kõrvale, kui me vilkad hinged on saabunud tagasi kaugeilt Tammsaare mailt karastatuna, uuendatuna, kui oleme valmis vaatama karmile argipäevale naerdes näkku. Siis oleme uhked, et Tammsaare soodest on sirgunud mees, kes on raiunud raamatusse Tammsaare mäe ja soo, mehed ja naised, et teaks kõik, kuidas Tammsaare tõukab välja oma lapsi, et nad käiksid ringi maailmas, unistades kõrvenurga väl-

jamägedest ja soomätaist, unistades nii tugevasti, et unistused võtavad kindla vormi, kuju.“

Need sõnad on pandud kirja „a. 1929, pärast *Tõe ja õiguse* I osa 2. trüki ilmumist, viimisteldud a. 1933, pärast V osa ilmumist.“

Olles selliselt oma suurest „sugulasest“ vaimustatud, Potkur-Bötker, kes kevadel lõpetas Tallinna Gustav Adolphi gümnaasiumi, otsustas omaltpoolt *Tõe ja õigust* n. ü. veelgi jätkata. „Tahab tähistada oma täisikka jõudmist seniseid katsetusi ületava teosega, mille kavatses lõpetada lähimas tulevikus. Selles novellis käsitatakse A. H. Tammsaare kodukoha elanike tülisid, mis keerlevad küsimuse ümber, kui palju on *Tões ja õiguses* tõelisust, kuipalju fantaasiat — „valet“ ja kas see „vale“ on õige või vale. Vastavalt neile keerulistele probleemidele on ka teos nimetatud *Õigeks ja valeks*.

Kas „teine kirjamees Tammsaare talust“ on oma *Õige ja vale* kirjutadakavatsemisega kaugele jõudnud, pole teada. Elame — näeme, mida Tammsaare noor, südikas „sugulane“ suudab.

NOOR TARM

(Järg eelmisest nr-ist)

TEDA küll ei huvitanud nooruki mõtted, sest mis võib üks noor inimene ikkagi mõelda, aga ta arvas, et noor-mehelt võiks küsida õist puhkepaika.

Kuid enne ta tahtis teada, kas on noormees tark või rumal tema teooria seisukohalt; praegusel hetkel ei tihanud ta mingil tingimusel sattuda keskustellu taibuka inimesega, ta oli kiskjalik-vihane iga mõistusekübeme vastu igas inimkolbas.

Oli vaja meelitada nooruk kõnelusse, ja filosoof tegigi seda, küsides mõtiskevalt noorukilt sõbralikult, miks ta ei läinud koos teistega tantsima.

Nooruk ehmus sügavaist mõtteist ega osanud järsku vastata midagi rohkem kui: „Ei tahtnud minna!“

„See on ebatark inimene!“ arvas filosoof ja muutus nagu rõõmsaks, et oli leidnud inimese, päalegi noore, kes ei osanud teiste kombel oma õnne ega kasu tabada.

Kuid nooruk kogus end varsti ja kõneles filosoofile nõnda:

„Võõras matkaja. Sinule võin ma rääkida oma südamest kõik, sellepärast kuula tähelepanelikult.

...Vaata, ma märkan, et nooruse mahlad minus hakkavad kuivama. Varem võisin ma olla varisemiseni väsinud, ikka tahtsin tantsida, laulda ja mängida, aga nüüd enam ei suuda, ei ole enam isu ega indu...“

„Nooruk, Sa räägid segaseid sõnu,“ katkestas filosoof. „Mida mõtled sa nende kuivama hakkavate nooruse mahladega?“

„Mida ma mõtlen? Noores inimeses on jõud, eripärane tung, mis likkab püsimatule rühklemisele, ilma et oleks välist kohustust või sundust. See on noor tarm, noorte lihaste pulbitsev jõud, noorte mahlade kääriv tung. Kui kaob noor tarm, astub asemele vanuse laiskus.“

Filosoof oli hämmastunud, et nooruk oskas mõelda hoopiski loogiliselt, seepärast ta kogeles erutatult, kui küsis:

„Kuid milles, milles siis avaldub see noor tarm?“

„Kõigis noore inimese tegudes ning toiminguis.“

„Ka tantsus?“ küsis filosoof.

„Ka tantsus. Noor ülevoolav tarm paneb noore inimese tantsima.“

„Kas ka siis, kui ollakse päevasest tööst väsinud?“ päris filosoof.

„Ka siis,“ vastas nooruk. „Noor tarm varjab kehalise väsimuse, teeb jalad nõtkeks ja pihad painduvaks. Kui aga nooruse tarm hakkab hääbuma, siis sageli puhanumalgi inimesel pole tahtmist karelda.“

„Ja noortel pole tantsu puhul mingit tagamõtet?“ imestas filosoof.

„Mis tagamõtet saab olla sel toimingul, mida sa pead tegema, mida sa pead ka siis, kui ise ei tahagi! Tean, tean kindlasti, ei ole mingisugust tagamõtet nooruki tantsul, ei mängul, laulul ega ka naerul.“

Ja nüüd, pärast neid nooruki siiraid sõnu uskus filosoof, et on tõesti olemas noor tarm, mis sunnib tegutsema, tegutsema ilma mingi tagamõtteta.

Ja ühtlasi filosoof teadis, et on purunenud tema geniaalne teooria:

... sest inimesi noore tarmuga ei saa paigutada selle teooria tarkade ega ka rumalate lahtrisse, vaid need on välispool mõlemaid — inimesed, keda noor tarm paneb liikuma.

Kuigi filosoof teadis, et on varisenud kokku tema geniaalne teooria, siiski ta ei olnud ei nukker ega tusane.

FILOSOOFI hääli oli koguni rõõmus, kui ta pajatas:

„Noormees, sa üsja ütlesid: ei ole mingit tagamõtet nooruri tantsul, ei mängul, laulul ega ka naerul. Ma arvan; et see on tõsi. Ma nimelt nägin täna lapse naemas, ja küsisin endalt: miks ta naerab või mida ta naerab, ja ma ei osanud kummallegi vastata. Aga nüüd ma tean: too laps naeris seetõttu, et tema tarm oli üle keemas. Ja ime-lik: minugi süda sai naervat last vaadeldes kergemaks, ning kui ma ei eksi, ma naersin talle, tollele lõbusale põngerjale, päris tahtmatult kaasa.“

„Mida sa kõneled võõras matkaja,“ hüüdis noormees üllatunult. „Sina, inimene, kelle nooruse mahlad on kuivanud, hakkasid naerma, kui nägid noore lapse naemas!“

Kuid nüüd kihvatas filosoofigi mõtteis midagi, ja ta hüüdis, otse karjus noorukile sääl südaõisel külatänaval:

„Noormees, eks lausunud sa üsja: ei ole tagamõtet nooruri tantsul, mängul, laulul ega naerul. Kuid mina ütlen: on siiski, on siiski tagamõte. Kui noor tantsib, saab vanagi meel rõõmsaks, kipub vanagi tantsima. Kui noor mängib, laulab või naerab, nakatab see vanagi, vana unustab vanaduse, tunneb, nagu hakkaks temas uuesti pulbitsema nooruse tarm.“

„... Noor tarm — see on õnnistuseks inimestele, noor tarm — see on relvaks vanuse laiskuse, tardumuse vastu. Noortes on tarmu, noorte veres ja vaimus, noortes tarm uhab üle, nii et saavad sellest osa vanadki.“

„... Seepärast: mina, kel noor tarm juba lõppenud, ja sina, noor külatänaval mõtleja, kel noor tarm jäänud kasinaks, — mingem sinna, kus see noorte lihaste jõud, noorte mahlade tung kihutab elama, mingem sinna mäele — külanoorde juure, et saaksime meiegi osakese külluslikust nooruse tarmust, et unustaksime hetkekski soontes pesitseva täisealisuse ükskõiksuse.“

Ja nad läksid üles mäele.

Ning filosoof unustas oma geniaalse teooria.

Ilmar Sikemäe

Tõeleid Heljuvee-Roosiorg seletab:

Kui hää on olla kolmekümneviie

SEE juhtus mõni päev enne jaani, et üks minu sõpradest (nende nimi on leegion) tahtis ja sai mu kätte telefoniteel, et tulgu ma jaanilaupäevaks Aegviitu. Nema! sääl süütavad oma jaanitule ja võidulõkke, ärgu jäägu tulemata ka mina. Aga mina ütlesin, et *ei saa*, et minul on käsil kibe raamatukirjutamine. Et olen oma nime ja raamatu märgusõnad meie suurimale kirjastajale juba teele lähetanud, — sügiseseks suurvõistluseks rahvalike teadmiste seerias. Ja nüüd tuleb vehkida hoolega.

„Millest ja mille üie sa siis kirjutad?“ küsis leegion.

Ma siis vastasin: „Sellest, kui hää on olla, kui tunded, et oled juba kolmekümneviie.“

„Küll ikka too mees Tartus arvab, et sulle on jumal annud hää mälu“, arvas siis leegion omaltpoolt.

Aga mu muidu taibukas sõber ei mõistnud, et ega ma taha kirjeldada oma raamatus seda, mida kõike mitmetsetmet ma oma senises elueas teinud ja näinud, mida leian selles vanaduses ja perioodis eneses võtvat aset ja pesitsemas. Üks kuulus Ameerika professor alles hiljuti kirjutas raamatu „Elu algab neljakümne aastana“, — see raamat on parajas pikkuses tõlgitud juba meiegi keele, — ja kui too ameerika tark arvab teadvat, kui hää on olla pärast neljakümne, siis mina tunnen juba isegi seda, kui hubane ja mõnus on olla viis aastat *varem*. Üks teine ameeriklane, veelgi suurem mees ja ülikooli president, nagu ühest imporditud auslese'st ehk välisajakirjast aukartuses lugesin, risti vastu sellele professorile, mõtleb küll ka kolmekümneaastasest inimesest nii vähe, et paneks tema hauakivile kirja: „Surnud kolmekümneaastasena, maetud kuuekümnenaastasena“. Aga mina arvan, et selkombel minu, kui kolmekümneviieaastase, ja seega vahepeälises vanaduses asetseva tunded ja tundmused teevad selles küsimuses ikkagi selle õige kiriku keset küla ja annavad lõppotsuse ja resultaadi.

Jah, sõbrad, kolmekümneviie ma olen. Ja olen ka juba niivõrd harjunud nende naljahammaste õelate salakavalustega minu kulul ja aadressil, kes seletavad, et minu väljanägemine ja välimus olevat palju vanem, et see mind enam ei häiri ega ärita niigi palju enam, nagu naismaadlused ühes Tallinna aedas, rep. aias. Ainult ma vaid ei mõista, miks need keelepeksjad nimelt just mõtlevad, et ma valetan. Otsekui püüaks ma teeselda ja poseerida nagu mõni imepoisslaps-maletaja või -viuldaja või midagi sellesarnast. Kui inimesel on oma sääduslik naine, abikaasa ja neli elus last, mida peaks ta siis enam hoolima sellest, kas ta on juba kolmekümneviie või 2×35!

Ja ärgu keegi tulgu mõõtma meest ka ainuüksi ja eest-kätt tema karvakasvu nõjal ja alusel. Nii mõnelgi

saksal, kes veel mäletab Vene-Türgi sõja päevi, on juukseid lagipääl rohkem, kui minul. Mina isiklikult ei anna sellele väärtust sentigi, kas neid karvasulgi mul üldse on või mitte. Käidav tänav ongi parem just sellepoolest ja -tõttu, et temal ei kasva rohi. Ka kõõma teeb minule tülikaks pääasjalikult vaid ainult see, et juukselõikaja igal mu visiidil tikub päälekauba andma nõu, et määrige ja võidke end selle ja sellega, mida saab minu tuttava käest.

Kuid käesoleval kirjutamisel võin kinnitada ja tõendada vähemalt seda, et minul kolmkümmendviis tundub palju kergemana, kui arvud alla kolmekümne. Näituseks, kui nüüd kunagi telefoniaparaat kõliseb, alati siis võtab minus maad surmahirm, et ehk kutsutakse meid (mind ja minu peret) jälle kuhugi õhtusöögile. Kuus aastat tagasi aga kartsin, et *ei kutsuta*. Siis kodu paistis ja näis olevat ja vaatasin temale kui kohale, millele tuli suhtuda hindavalt vaid siis, kui kõik muud kohad ja lokaalid olid ööseks või hommikuks juba kinni. Kolmekümneviie kättejõudmisel ja saabumisel aga on kodu muutunud selleks paigaks, kust lahkumisel tavaliselt ja harilikult teed ja lased õhku suure ja kuuldava kaebliku häälitsemise. Kodu on see paik, kus saab võtta saapad (ja kingad) jalast. Kus saab rohkem suppi. Kus pole tarvis ütelda midagi, kui pole ütelda midagi. Kus pole vaja kuulata.

Vanasti, kui eales laulsin toda kuulsat ja magusat kodulaulu: „Kui ma mõtetega saaksin, ühes rännatagi veel“, siis toimetasin seda ilma mingi erilise veendumuseta, harilikult jorutamisel purjuspäi kooris. Laul näis vana ja kulunud, ja nii ka viis. Ka nüüd ei tunne ma kiskuvat igatsust tema järele, aga kui kuulen teda, siis otsekui tahaks hakata nutma, — kodu järele.

Nojah, see oli juba mõni aasta tagasi, mil ma märkasin ja panin tähele, kuidas ei keegi enam ütle mulle ühtegi muud komplimenti ja viisakat meelitust, kui-et „küll on Teil kena *kaelaside* täna,“ või midagi umbes taolist. Nii näituseks, mõni nädal tagasi ma viibisin Tartus, kus elab minu noor ja üpris kena *naiseõde*. Kui ärasõidul saabus aeg temaga jumalagajätta, suudles ta mind palge pihta *kuus korda*, mis pidi tähendama, et üks mulle, ja viis ükshaaval minu naisele ja väikestele. See kõik tundus olevat *päris* magus ja hää, — kuni heitsin pilgu korraks ka kälimehele, et näha, kuidas ka tema sellele reageerib. — Kälimees ei teinud väljagi, ei kortsutanud kulmu *ega midagi*. Ja, kui olin ärasõitnud, tema, mõne hirmsa vandesõna asemel, vist ainult lausus: „Melaanie, mu tubli tibu, oskad ka igaiühaga läbisaada“, mispääle Melaanie siis muidugi suudles teda nii, et see tõesti midagi *tähendas*.

Säärane juhtum ja intsident niisugune oleks varematal aastatel rikkunud, pannud hoopis nahka mu tuju ja muljed kogu tripi kohta, aga nüüd oskan neid momente ja läbielamusi võtta juba mõistlikult, ning ütlen enesele:

Võrdlev keeleteadus

Soomes „sulhanen“ (peigmees), Eestis „sulane“

Soomes „vaimo“ (naine), Eestis „vaim“

„Nojah, kui poleks ma käinud Tartus, oleks jäänud saamata ka need kuus suudlust. Ja kuus musu on pooltoinat suudlusi *igas keeles*, — ma nad siiski sain.“

Üldiselt ja lõppkokkuvõttes, kui ikka mõelda järele ja võtta asju ilma liigse õrnatundelisuseta, siis see käesolev vanadus inimesele pakub ikkagi nii mõnegi *troosti* ja *mugavuse*. Kui, ütleme, tuleb nüüd mul kunagi suuremas jõugus ja jaarmargis, kas või kogu pere korruga küüditada türiautos Piritale, ei mul ole siis enam seda muret, et vahest saan koha kusagile auto kitsamasse tagasoppi; — koht minule, otse autojuhi kõrval, on alati ette kindel. Ehk kui mõni noorem naisevend on majas, ja veel mõni sõber temal ka kaasas, siis poisid juba eemalt hüppavad *ülesse* leentoolist, kui näevad mind tulevat toaksest, ning kummardavad: „Olge hääd, *istuge!*“

Puhtheaduslikult vaatepunktilt ja lähtekohalt kolmekümneviie-aastase eluea sümptoome ja märke võib kokkuvõtta järgnevalt:

1. Vaatlus-alune, kui viibib kusagil peol, võib sattuda olukorda, kus kõik inimesed lauast on läinud tantsima. Ainult sina ja üks daam istute veel. Muud pääseteed siis enam ei näi jäävat, kui minna ja paluda daam tantsima. Algad parajasti, oled oma noorukese daami võtnud seisundisse, ja poosi, ja — muusika siis jääb vait ja lakkab!.. Nooremad tantsulised kõik plaksutavad lisa, sinu daam plaksutab siis kah, aga *mitte väga* innukalt ja tugevasti, kuna loodab südames ja endusi, et muusika juht seekord plaksutamisi tõsiselt ei võta.

2. Inventuuri tegemisel ja sorides oma vanade asjade hulgas *mõnes* pani-kastis või laekas, kahtlus-alune leiab selliseid endiste aegade mälestusi, nagu näiteks kirja, mille saanud mõnelt koolitüdrukult keskkoolipõlves, enda pildi jalgpalli-ülkonnas samast ajastust, Voore linnamäe 1907. a. suvepidu programmi, kuhu nii väga olid tahtnud minna, aga ei saanud pühapäeval kedagi enese asemele karjaseks, sest teised nooremad talus olid kõik peolised, ja vanaisa-emaga hommikul käisid kirikus ja neid ei toh-

tinud tülitada selleks. „Milleks hoida seda prahti,“ lausud ise, ja — topid need esemed ja asjad tuustina *pabrikorvi*.

3. Invaliid läheb jalgpalli maavõistlusele. Lätlased juba teist pool-aega on mängimas viiki, aega lõppvileni jääb veel vaid kümmekond minutit. Läti värava ees tõuseb *hiiglama* madin, aga siis vaatad kella ja tuleb otsustada, kas sõita koju Lillekülla kella 9:20 rongiga, või jääda ootama veel kaksikümmend minutit, järgmise rongini. Tõused siis pingilt ja *lahkud* staadionilt.

4. Uurimus-aluse äratav klkolm hommikul tulekahju-häire. Nuusutad õhku toas, aga kärsa haisu ei tunne. Olgu, mõtlen, *meie maja see ei ole*, ja pöörad teise külje.

5. Isik ja patsient on vöö-vahale pannud paigale lõunaeine ja istub lugema ajalehte. Postimees ja kirjakandja toob majja kolm kirja. Käekiri ühel ümbrikul paistab olevat kellegi naise näputöö. — Patsient jätkab *lehelugemist*.

6. Lehelugemisel ta asub nautima uut joonealust kriminaalromaani. Juba esimeses päätükiis lugu läheb põnevaks, — teenijad majas leiavad endi isanda laiba voodis, tema maharaiutud pää laual tuhatosil. — Kes on mõrvar? Kõik andmed näivad tähistavat kadunu noorikule... Järgmisel päeval on aega vähem ja järg *jääb lugemata*.

Viimases lõppsõnas oleks sünnis ja isegi soovitav, et mõne sõnaga märgiksin ära ja mainin ka seda osa, mis kuulub minu kolmekümneviie-aastases olemises ka minu teispoolele, vanemas keeles küljeluule. Nii see juba kord on, et kõige selle hää ja hüvangu, mille osaliseks ial saad või loodad saada, pead kohe panema *tema* arvele ja teeneteks. Seega siis, kui peaks olema võimalik leida mingit au selles, et inimene on jõudnud minu vanadusse ja näeb välja ja paistab veelgi vanemana, — noh minugi pärast, selle päriku *tema*.

T. Heljuvee-Roosiorg, Lillekülast, privaat-assessor ja -nõunik

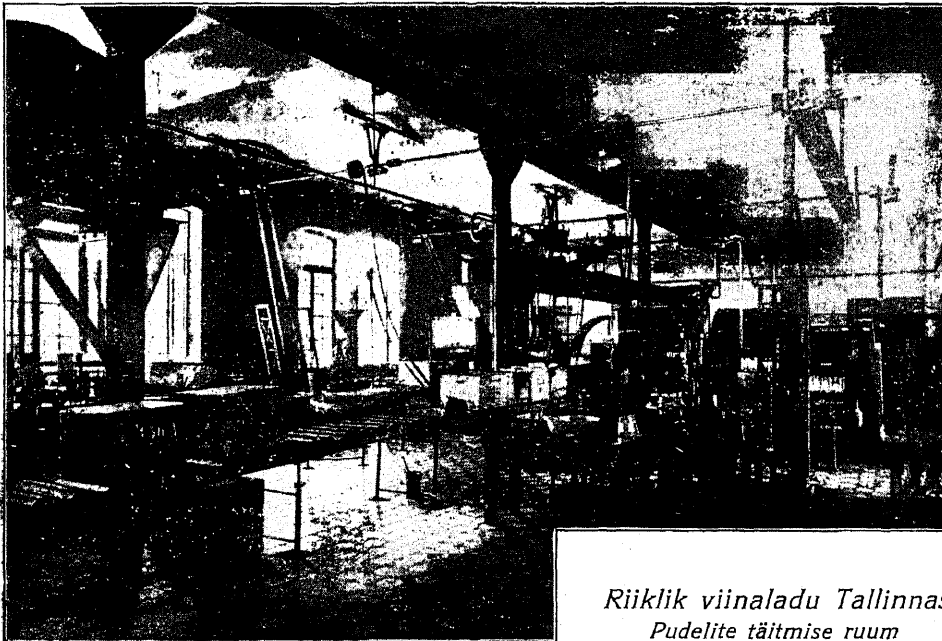
Ristsõnad

KÕIGE KASULIKUMALT VALMISTAB

Kõrveed
VREBANE
TEL. 464-97
TALLINN, AIA 4.

KÕRVEE

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11				12		13			
14			15		16		17		
			18			19			
20		21			22		23		
		24			25				
	26					27			
28				29		30		31	
	33			34			35		36 37
38			39			40		41	
42				43	44				45
46		47		48				49	
50				51				52	

Riiklik viinaladu Tallinnas
Pudelite täitmise ruum

Kuukirjaks

Alates 1. juulist „OLION“ ilmub kord kuus ja maksab aasta lõpuni ainult 2 krooni „OLION“ tellimishinnad on:

- 1. kuu p. — 35 senti
- 2. „ „ — 70 „
- 3. „ „ 1 kr. — „
- 1/2 aast. 2 „ — „
- 1. aast. 3 „ 90 senti

„**UUDISLEHE**“ tellijail on võimalus „**OLION**“ tellida hinnaga 20 senti kuus. Seega maksab „**OLION**“ „**UUDISLEHE**“ tellijatele nüüd 1. juulist aasta lõpuni ainult 1. kr. 20 s.

„**OLION**“ s. a. endiste tellijate tellimisega, kui see praegusesse, teise poolaastasse ulatas, pikendatakse vastavalt. Praegu on aeg „**OLION**“ tellimiseks 1. juulist ja 1. augustist.

„**OLION**“ TALITUS

Paremale: 1. Bizet' ooper. 5. Soome jälgpalli internatsionaal. 11. Munakujuline kõverjoon. 13. Endine eesti poksi-kuulsus. 14. Kõrbesaar. 15. Kõrbesaar. 17. Ehituse liik. 18. Poolsaar Aasias. 20. Igal suurfirmal provintsilinnades. 22. Vald Virumaal. 24. Rjalooline maakond Kesk-Prantsusmaal. 26. Jahutoit. 27. Tartu „Vanemuise“ lavajõud. 29. Keha osa. 31. Võorkeelne jaatus. 34. Balkaari saarte päälinn Hispaanias. 36. Kuu. 38. Narva teatri juhte. 40. Maavaik. 42. Raadiumi keemiline märk. 43. Saar liri meres. 45. Preua — lühend. 46. Kanton Šveitsis. 48. Islami usuiliste poolt oodatav usuulija messias, kelle saatvat Allah lõpule viima Muhamedi tööd. 49. Vorm sõnast „taguma“. 50. Võru linnapäa. 51. Naisnimi. 52. Eesti poksihohtunikke.

Alla: 1. Daamide lemmik valgelt liralt. 2. Sissepääs. 3. Endine erisisuline nädalleht. 4. Kinokoomik Brendeli eesnimi. 6. Lühend kalendrist. 7. Tekib kuludes. 8. Hooplema, kelkima. 9. Jooginõu. 10. Aaria — mitmuses. 12. Sõudevahend. 15. Päälinlaste suvituskohti. 16. Maja osa. 18. Tööliline Hiinas. 19. Ese sepikojast. 21. Kolmik. 23. Kauss. 25. Sunnitöölise riietusse kuuluv „moeartikkel“. 28. Inimtundeid. 29. Kurikuulus Tallinna linnanõunik. 30. Naisnimi. 32. Kurikuulus ärimees, kes mõne aasta eest „loorbereid“ löikas oma bilansivõltsinguga. 33. Kuju Tammsaare tuntud teosest „Tõde ja õigus“. 35. Ariline lühend. 37. Kuulus Euroopa opereti-täht ja filmidiva. 39. Tema. 41. Noot. 44. Soojuseandja. 47. Kaksikvokaal. 49. Teie.

Ajakirjanduslikkeks kaugekõnedeks „OLION“ toimetusega (Tallinn, tel. 446-52, ajakirjanduskõnede ajal (kella 18–9) on „OLION“ kaastööliste 50 prots. hinnaalandusega võimalik (nõudes ajakirj. ehk büroo-kõnet) kasutada Tartus tel. 9-58 („Pressa“, Rõõli 11), Narvas 2-76 (Pressa, Hermann 11), Palamusel 22-a (Luua, „Ainult“). Otepääl 51-1 (Vidrike ag.) ja kõiki teisi telefone üle riigi.